

www.musavat.com

MUSAVAT

Xəbər
Turşu-şorabadan
zəhərlənməmək
üçün bunları
bilməli
yazısı səh.14-də

Qurucusu: Rauf Arifoğlu Gündəlik qəzet 11 dekabr 2025-ci il Cümə axşamı № 225 (8835) Qiyməti 60 qəpik

Gündəm

Bakının Brüsseldən sərt tələbi -
Avropa İttifaqı buna getməsə...

Qurum Ermənistanla imzaladığı sənədlə sülhə "balta çalır" - reaksiya

yazısı səh.5-də

Ermənilərə köməyə gedirdilər,
qəzaya uğradıldılar... -
"IL-76" faciəsindən 37 il ötür

yazısı səh.4-də

İrəvandan cavab gəldi -
"Bakının o təklifi..."

yazısı səh.6-da

Türkiyə mühüm qərar ərəfəsində -
Ankara buna getsə...

yazısı səh.4-də

Əmək Məcəlləsinə
dəyişiklik: işçiləri bu
yeniliklər gözləyir

yazısı səh.12-də

Çilidən Azərbaycana
qızıl balıq idxalı: öz
ehtiyatımıza nə gəlib?

yazısı səh.13-də

Putin Rusiya agentlərini
xilas edəcək təsisat yaradır

yazısı səh.6-da

Çörəklərə cəsədə vurulan
maddə qatılır iddiası

yazısı səh.15-də

Dünyada ilk: 16 yaşadək
uşaqlara ilginclə qadağa

yazısı səh.11-də

DTX "kriminal aləm" in
üzvlərini həbs etdi

yazısı səh.2-də

SOS! Süni intellekt uşaqların
həyatını necə məhv edir?

yazısı səh.11-də

BAKİ NEFTİ ERMƏNİSTANDA - AZƏRBAYCAN YENİ GÜNDƏM YARADIR

Cənubi Qafqazda dayanıqlı sülh üçün tarixi ilklərə imza atılır; son qərar Paşinyanın daxilədə əlini gücləndirəcək?

yazısı səh.8-də

Bankların yeni kələyi - əhalini belə soyurlar

Kartdan bu ödənişlərin tutulması yalnız müştərinin razılığı ilə mümkündür; vəkil: "Xəbər verilmədən aktivləşdirilən xidmətlərin hüquqi qüvvəsi yoxdur..."

yazısı səh.14-də

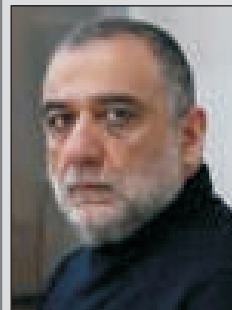
Ərdoğanın
Azərbaycan şərti
- sülhə əngəl
hansı ölkədir?

yazısı səh.9-da

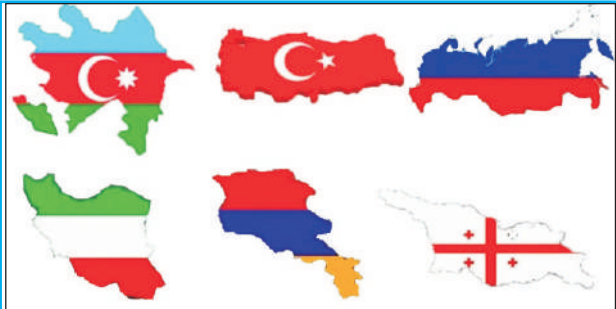
Ramiz
Mehdiyev
işində şok həbs
gözləntisi -
bu tarixdək...

yazısı səh.7-də

Vardanyan
üçün
kampaniya -
Bakıya qarşı
yeni təxribat

yazısı səh.9-da

İrəvandan daha bir heyət Bakıya gəlir

Ermənistan parlamentinin sədri Alen Simonyan Ermənistan nümayəndə heyətinin Bakıda 3+3 formatında keçiriləcək görüşdə iştirakının mümkünlüyünü istisna etməyib.

APA "Armenpress"-ə istinadən xəbər verir ki, o, Azərbaycanın Bakıda belə bir görüşün keçirilməsi təklifi ilə bağlı mövqeyinə toxunarkən bildirib.

"Düşünürəm ki, hər hansı regional format çərçivəsindən çıxmaq düzgün məntiq olardı və mən Ermənistan nümayəndə heyətinin Bakıda keçiriləcək hər hansı tədbirdə iştirakını istisna etmirəm", - erməni spiker qeyd edib.

O vurğulayıb ki, əgər hər hansı bir məsələ olarsa, onlar həmin məsələni qaldıracaqlar. "Amma iştirak etməmək, mənim fikrimcə, sadəcə, qəbul edilməzdir", - Simonyan əlavə edib.

DTX "kriminal ələm" in üzvlərini həbs etdi

Xarici xüsusi xidmət orqanlarının tapşırığı ilə ağır cinayətlər törətmiş şəxslər saxlanılıblar.

Bu barədə Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Mətbuat Xidməti məlumat yayıb.

Məlumatla görə, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarından ibarət qanunsuz silahlı birləşmələrin yaradılması, xarici xüsusi xidmət orqanları tərəfindən onlardan kəşfiyyat-pozuculuq, terror-təxribat məqsədləri üçün istifadə olunması barədə daxil olan məlumatlar əsasında kompleks araşdırma tədbirləri həyata keçirilib.

Görülən müvafiq tədbirlərlə Azərbaycan Respublikasının hüddullarından kənarda qanunsuz silahlı birləşmənin fəaliyyətinin təşkili, həmin birləşmənin tərkibində xarici dövlətin rəsmi şəxslərinin güdüməsi və digər cinayət əməllərinin törədilməsinə cəlb edilmiş, özlərini "kriminal ələm" in nümayəndələri hesab edən Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları müəyyən edilərək ifşa olunublar.

Qeyd olunan cinayət əməllərinin törədilməsində şübhəli bilinən 1995-ci il təvəllüdlü Məmmədov Amid Saməddin oğlunun xarici ölkə ərazisində gizləndiyi yer müəyyən edildikdən sonra o, keçirilmiş əməliyyat-axtanş tədbirləri nəticəsində saxlanılıb, Azərbaycan Respublikasına gətirilərək istintaqa cəlb edilib.

Eləcə də, bu cinayətlərin törədilməsində şübhəli bilinən 1997-ci il təvəllüdlü Səfərov Nurlan İlham oğlu və 1983-cü il təvəllüdlü İsmayilov Edik Nəbi oğlu saxlanılaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuşlar. Adları çəkilən şəxslər Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 12.1, 279.1-ci (Azərbaycan Respublikasının hüddullarından kənarda Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin fəaliyyətində iştirak etmə) maddələri ilə ittiham olunaraq, barələrində məhkəmənin qərarı ilə həbs-qətimkan tədbiri seçilib.

Davam edən tədbirlər və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş digər şəxslər barədə ictimaiyyətə əlavə məlumat təqdim ediləcək.

Orta aylıq əməkhaqqı artıb

Bu ilin yanvar-oktyabr aylarında Azərbaycan iqtisadiyyatında muzdlı çalışan işçilərin orta aylıq nominal əməkhaqqı ötən ilin eyni dövrünə nisbətən 9,4% artaraq 1 086 manat təşkil edib. Dövlət Statistika Komitəsinə istinadən xəbər verir.

Məlumatla görə, iqtisadiyyatın mədənçıxarma sənayesi, maliyyə və sığorta fəaliyyəti, informasiya və rabitə, peşə, elmi və texniki fəaliyyət, eləcə də nəqliyyat və anbar təsərrüfatı sahələrində orta aylıq nominal əməkhaqqı daha yüksək olub.

Bu il noyabrın 1-nə Azərbaycan iqtisadiyyatında muzdlı çalışan işçilərin sayı 1 782,4 min nəfər olub, onlardan 865,7 min nəfəri iqtisadiyyatın dövlət sektorunda, 916,7 min nəfəri isə qeyri-dövlət sektorunda fəaliyyət göstərib.

Muzdlı işləyənlərin 18,8%-i ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri, 18,1%-i təhsil, 14%-i sənaye, 8,6%-i əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi, 6,7%-i tikinti, 6,3%-i dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminat, 4,5%-i nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, 4%-i peşə, elmi və texniki fəaliyyət, 2,4%-i kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, 2,3%-i maliyyə və sığorta fəaliyyəti, 14,3%-i isə iqtisadiyyatın digər sahələrində məşğul olub.

Bu şəxslərin pulu vəərəsələrinə veriləcək - mühüm dəyişiklik

Dövlət qulluqçuları vəfat etdikdə onların orta aylıq məvacibi vəərəsələrinə veriləcək. Bu, Milli Məclisin Əmək və sosial siyasət komitəsinin iclasında "Dövlət qulluğu haqqında" Qanuna təklif olunan dəyişiklikdə öz əksini tapıb.

Layihəyə əsasən, dövlət qulluğuna bu qanunun 33.1.11-ci maddəsi ilə (red. dövlət qulluqçusu vəfat etdikdə, habelə məhkəmə tərəfindən xəbərsiz itkin düşmüş hesab edildikdə və ya ölmüş elan edildikdə) xitam verildikdə dövlət qulluqçusunun vəərəsələrinə orta aylıq dövlət məvacibinin dörd misli miqdarında müavinət ödəniləcək.

Dövlət qulluğuna bu qanun

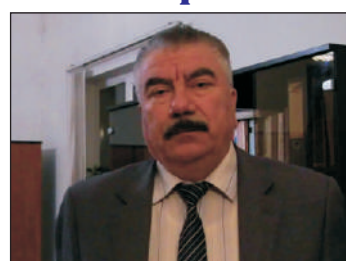
nun 33.1.13-cü maddəsi ilə (dövlət qulluqçusu müddətli həqiqi hərbi və ya alternativ xidmətə çağırıldıqda) xitam verildikdə dövlət qulluqçusuna orta aylıq dövlət məvacibinin üç misli miqdarında müavinət ödəniləcək.

Dövlət orqanının ləğvi istisna olmaqla, müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırılanadək müvafiq dövlət orqanında qulluq keçmiş şəxslər, hərbi xid-

mətdən buraxıldıqdan ən gec 60 təqvim günü keçənədək əvvəlki vəzifəsini tutmaq üçün müraciət etdikdə həmin orqanda əvvəlki və ya analoji vəzifəyə təyin ediləcəklər.

Müddətli həqiqi hərbi xidmətə çağırılmazdan bilavasitə əvvəl dövlət qulluğu vəzifəsində qulluq keçmiş və ehtiyata buraxıldıqdan bilavasitə sonra yenidən dövlət qulluğu vəzifəsinə təyin edilmiş dövlət qulluqçularının müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olduqları müddət onların qulluq stajı hesablanarkən nəzərə alınacaq.

Namizəd Səfərov dələduzluqda ittiham olunur

Namizəd Səfərov barəsində 53 min manatlıq dələduzluğa görə cinayət işi başlanıb. APA-nın əldə etdiyi məlumata görə, özünü vəkil kimi təqdim edən Namizəd Səfərov vətəndaşın etibarından sui-istifadə edərək 53 min manat məbləğində pul vəsaitini ələ ke-

çirməkdə təqsirləndirilir.

İttihamla görə, o, işdən çıxarılan vətəndaşı yenidən vəzifəyə bərpa etdirəcəyinə inandırmaqla bu adla külli miqdarda pul alıb, lakin verdiyi vədi yerinə yetirmədiyindən vətəndaş polisə müraciət edib. Qeyd olunan dələduzluq faktı ilə bağlı cinayət işi başlanıb və Namizəd Səfərov şübhəli şəxs qismində tutulub. Cinayət işi üzrə istintaq tədbirləri davam etdirilir.

İtkin düşən balıqçılar haqda acı fakt

Astarada dənizdə itkin düşən iki balıqçının axtarışları davam etdirilir. Telleqraf-ın Cənub bürosu xəbər verir ki, hadisə rayonun Şahağac kəndi ərazisində qeydə alınıb.

Məlumatla görə, kənd sakinləri Ağadədə Həsənov və Turan Həsənov balıq tutmaq məqsədilə Xəzər dənizinə çıxıblar. Onlarla son dəfə telefon əlaqəsi saxlanılıb. Amma hava küləkli olduğundan deyilənlər tam eşidilməyib. Onların evə qayıtmadığı məlum olub və aidiyyəti qurumlara məlumat verilib.

Axtarışlara Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Kiçik Gəmilərə Nəzarət və Sularda Xilasətmə Dövlət Xidməti, Dövlət Sərhəd Xidmətinin sahil mühafizə gəmiləri, eləcə də balıqçıların dörd nəfərdən ibarət yaxın qohumları cəlb olunub.

Hazırkı məqama qədər itkin düşən balıqçılarla bağlı hər hansı məlumat əldə olunmayıb, axtarışlar davam etdirilir. Qeyd edək ki, Ağadədə Həsənov cəmi 5 gün əvvəl ata olub, övladı dünyaya gəlib. Turan Həsənov isə təxminən 20 gün əvvəl ailə qurub.

Gəncədə döner zəhərə döndü

Gəncədə dönerdən zəhərlənən məktəblilərin kimliyi məlum olub.

APA-nın yerli məlumatına görə zəhərlənənlər 2015-ci il təvəllüdlü F.İsmayilov, 2015-ci il təvəllüdlü X.Tağıyeva, 2014-cü il təvəllüdlü Ə.Zeynalov, 2015-ci il təvəllüdlü N.Məmmədova, 2015-ci il təvəllüdlü A.Məmmədova, 2014-cü il təvəllüdlü T.Cəfərzadə, 2015-ci il təvəllüdlü H.Hüseynli və 2015-ci il təvəllüdlü Ə.Mirzəyevdir. Məlumatla görə, hazırda zəhərlənən şagirdlərin vəziyyəti normaldır. Xatırladaq ki, zəhərlənən məktəblilər Gəncə şəhər M.Ş.Vazeh adına 16 nömrəli tam orta məktəbin şagirdləri olub. Onlar dərstdən sonra zəhərləniblər. Hadisə yerinə aidiyyəti qurumların əməkdaşları cəlb edilib.

Hazırda faktla bağlı araşdırmalar davam etdirilir. 5-i kişi, 3-ü qadın cinsli olmaqla, 8 nəfər Gəncə Şəhər Birləşmiş Xəstəxanasının nəzdində olan Abbas Səhəhət adına xəstəxananın Yoluxucu xəstəliklər şöbəsinə hospitalizasiya olunub.

Sərxoş halda qəza törədənlərin sayı açıqlandı

Ötən ilin 11 ayı ilə müqayisədə Azərbaycanda sərxoşluq səbəbindən baş verən yol-nəqliyyat hadisələrinin sayı 12 fakt azalaraq 7-yə düşüb. Bu barədə Modern.az-a Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsindən məlumat verilib. Bildirilib ki, ötən həftə ölümle nəticələnən yol-nəqliyyat hadisələri arasında sərxoşluq amilinin yer alması bu təhlükənin hələ də aktual olduğunu göstərir:

"Görülən nəzarət-profilaktik tədbirlər nəticəsində sərxoşluq səbəbindən baş verən yol qəzalarının sayı ötən ilin 11 ayı ilə müqayisədə 12 fakt azalaraq 7-yə düşsə də, xüsusilə toy və digər şadlıq mərasimləri zamanı sərxoş halda sükan arxasına əyləşən sürücülərin olması bu təhlükənin tam aradan qalxmadığını göstərir".

Paşinyanı erməni dilində salamlayan azərbaycanlı səfirdən - açıqlama

“Dünən Berlində DGAP təşkilatında Ermənistanın baş naziri N.Paşinyanın iş-tirakı ilə keçirilən tədbirə qatıldım. Çıxışlardan sonra mənə söz verildi. Regionda baş verən sülh və transformasiyadan, Azərbaycanın sülh gündəliyinin təşəbbüskarı olmasından danışdım”.

“Yeni Musavat” xəbər verir ki, bunu Azərbaycanın Almaniyaadakı səfiri Nəsimi Ağayev bildirib. Diplomata həmçinin çıxışında Vaşinqtonda əldə olunmuş razılaşmalara tam şəkildə əməl olunmasının, xüsusilə TRİPP marşrutunun açılmasının və Azərbaycanın əsas hissəsi ilə Naxçıvan arasında maneəsiz əlaqənin yaradılmasının vacibliyini qeyd etdiyini vurğulayıb: “Sülh sazişinin imzalanması üçün Ermə-

nistan Konstitusiyasına müvafiq dəyişikliklərin edilməsinin zəruriliyini diqqətə çatdırdım. Sülhün rəmzi və təzahürü olaraq, Ermənistan baş nazirini ermənicə salamladım. Erməni səfirlərinə də müraciət edərək onları Azərbaycan dilində kəlmələr öyrənməyə və azərbaycanlılarla rastlaşarkən bu kəlmələrdən istifadə etməyə çağırıram. Davamlı sülh və barışıq həm də bir-birinin dilinə və mədəniyyətinə hörməti özündə ehtiva edir. Öz ərazi bütövlüyünü və suverenliyini, eləcə də tarixi ədaləti tam şəkildə bərpa etmiş Azərbaycan yüksək mənəvi dəyərlərə sahib sülhpərvər dövlət olduğunu hər gün bir daha bütün dünyaya sübut edir və bundan sonra da edəcək”.

■ Nigar HƏSƏNLİ,
Musavat.com

Rusun anladığı yeganə DİL - o, rus dili deyil...

Ukrayna üçün 2026 yaqın ki, ən kritik il olacaq. Elə işğalçı Rusiya üçün də. Ona qədər isə müharibə iki cəbhədə və daha amansız şəkildə davam edəcək: döyüş meydanında və təbliğat (antitəbliğat) müstəvisində.

“Ukrayna öz torpaqlarını və suverenliyini “satmır”. Bunu dünən BMT Təhlükəsizlik Şurasının iclasında Ukraynanın daimi nümayəndəsi Andrey Melnik bildirib.

Ardı bir az da sərtir. “Biz bayram yarmarkasında deyilik. Məşhur “Çerkizov bazarı”nda da deyilik. Rusiya Ukraynanın təslim olmasını istəyir, mənim cavabım isə budur: hər şeyi əldə edə bilərsiniz, Ukraynadan başqa”, - Melnik Rusiyanın qurumdakı daimi nümayəndəsi Vasili Nebenzyanın çıxışından sonra söyləyib. Özü də ifadəni o, rus dilində səsləndirib.

Doğru. Haranisa işğal etmək olar, ancaq bir xalqın rəğbətini, sevgisini zorla qazanmaq, o xalqı qazanmaq mümkün! Həmin xalq səninlə hətta oxşar dildə danışsa belə. Bu yolla yalnız nifrət, lənət yiyəsi ola bilərsiniz...

“Ukrayna taktiki məğlubiyyətlə üzləşəcək, amma strateji qələbə qazanacaq”.

Bu sözlərin müəllifi isə Ukraynanın keçmiş xarici işlər naziri Dmitri Kulebadır.

“Strateji qələbə rusların Ukraynanı işğal edib öz hakimiyyətlərini qura bilməməsindədir. İşğalın məqsədi məhz Ukraynanı dövlət və millət kimi məhv etmək idi. Taktiki məğlubiyyət isə ukraynalıların çətin qərarlar qəbul etməli olmalarıdır. Lakin bu, gələcəyi qurmaq üçün vacibdir”, - diplomat vurğulayıb...

Strateji qələbə naminə, gələcəyi qurmaq naminə taktiki-faktiki məğlubiyyət. Kuleba haqlıdır. Çünki söhbət əslində “Azərbaycan yolu”ndan gedir. Bizim başımıza da oxşar hadisələr gəlib. Ərazimizin 20 faizi uzun on illər erməni işğalı altında olub.

Hətta əsas hədəf Azərbaycanı bir dövlət kimi dünya xəritəsindən silmək idi. Fəqət, zaman və Azərbaycan təcrübəsi sübut elədi ki, dövləti xilas etmək üçün heç olmasa, paytaxt daxil, onun əsas hissəsinin suverenliyini və müstəqilliyini, “baş-beyni” qorumaq çox mühümdür.

Bu, həmçinin “X günü” üçün milli vəhdəti qoruyub saxlamaq üçün gərəkdir. Qaçqınların varlığı faciə deyil, faciə qaçqınların öz ölkəsini qoyub başqa dövlətlərə səpələnəməsidir. Ukrayna dövləti bunun qarşısını almalıdır. Daha bir səbəbə: normal əhali sayı həm də güclü və çoxsaylı orduya təminat deməkdir. Ukrayna ordusunun döyüş qabiliyyəti və ruhuna isə söz ola bilməz....

Zelenski də haqsız sayılmaz deyəndə ki, Moskva Ukraynanı tam işğal etmək məqsədindən əl çəkməyib. “Biz müharibəni elə bitirməliyik ki, bir il sonra Rusiya yenidən üçüncü dəfə hücum etməsin. Belə imkan var, çünki onlar dövlətimizi işğal etmək məqsədinə çatmayıblar”, - Ukrayna lideri əlavə edib.

Əlbəttə, Putin Rusiyanın imkanı olsa, buna bir də cəhd edəcək. Amma nə yaxşı ki, Moskva bu məsələdə artıq özbaşına, sərbəst deyil. Ən azından qarşısında ABŞ, kollektiv Qərb var. Hansı qüvvə ki, böyük ehtimalla Ukrayna dövlətinin, daha dəqiqi, onun 80 faizinin əsas təhlükəsizlik qaranı olacaq.

Trampın tez-tez Zelenskini məzəmmət etməsinə baxmayın, Amerika “dərin dövləti”, Konqres nə Trampı, nə də Putini “qırmızı xətləri” keçməyə qoymaz. Çünki bu, hər şeydən öncə ABŞ-dan ötrü beynəlxalq avtoritet, nüfuz, liderlik məsələsidir. Kiyevin əzici məğlubiyyəti, dünyada Vaşinqtonun məğlubiyyəti kimi qəbul ediləcək...

Qarantörlər sırasına Türkiyəni də əlavə etmək olar. Qardaş məmləkət də Ukrayna dövlətinin süqutuna imkan verməyəcək. Rusiyanın dövlət kimi inkişafı isə müstəsna olaraq Qərb və Türkiyə ilə münasibətləri yüksək səviyyədə saxlamaqdan asılıdır. Rusiya iqtisadiyyatını getdikcə daha iflic durum salan sanksiyalar da elə.

Bunu Kremldə yaxşı bilirlər. Bir çox analitiklərə görə, müharibə daha bir uzansa, hələ bilmək olmaz Ukrayna, yoxsa Rusiya daha çox tükənəcək. Rusun başa düşdüyü “dii” də zəfən budur: Moskvani nələrin gözlədiyini praktika-da, əməldə əyani göstərmək və ona qarşı real güc qoyub düşünməyə vadar etmək.

Odur ki, Kiyevin strateji qələbəsinə danışanlar yanılırlar. Ukrayna ərazi itirsə də, dövlət kimi artıq duruş götürüb. Üstəgəl, Avropada ən güclü, ən döyüşkən ordu qazanıb...

■ Zəhid SƏFƏRƏĞLÜ

Ukrayna üçün yeni sülh planı: Aİ üzvlüyü, Koreya modeli və nəhəng bərpa fondu

ABŞ, Avropa və Kiyev arasında 20 maddəlik yeni sülh planının detallarına dair məlumatlar üzə çıxıb.

“Yeni Musavat” xarici agentliklərə istinadla xəbər verir ki, sülh planı getdikcə kompromis variantına yaxınlaşır: Vaşinqton, Kiyev və Avropa paytaxtları ilk dəfə konkret Aİ üzvlük tarixlərini, təhlükəsizlik arxitekturasını və demilitarizasiya parametrlərini əks etdirən 20 maddəlik yeni paket müzakirə edirlər.

Planın detalları Qərb mediasında açıqlanır. Rusiya mediasında isə Kreml tərəfindən heç bir bilgi verilmir.

“The Washington Post”-un məlumatına görə, Trampın sərt danışqlar üslubuna baxmayaraq, razılaşma imkanı yaxınlaşır. Vaşinqton hesab edir ki, Ukrayna beynəlxalq zəmanətli sərhədləri olan suveren dövlət kimi qalacaq və Moskva buna veto qoya bilməyəcək. Nəşr bu barədə amerikalı, ukraynalı və Avropa rəsmilərinə istinadla yazır.

Ukraynanın 2027-ci ildə Avropa İttifaqına qəbul edilməsi təklifi xüsusilə müzakirə olunur. Aİ daxilində buna ən çox müqavimət göstərən Macarıstandır, lakin Tramp administrasiyası Budapeştin mövqeyini dəf etməyin mümkün olduğuna inanır. Vaşinqton düşünür ki, Ukraynanın Aİ üzvlüyü ticarət və investisiyaları gücləndirəcək, habelə korupsiyaya qarşı mexanizmləri effektivləşdirəcək. Moskva isə bildirir ki, Aİ-yə inteqrasiya Kiyevin suveren qərarıdır.

Planın böyük hissəsi təhlükəsizlik təminatlarına həsr olu-

nub. Ukrayna ABŞ Konqresi tərəfindən ratifikasiya ediləcək ikitərəfli təhlükəsizlik sazişi imzalamağa, bununla yanaşı, Avropa ölkələri ilə ayrıca sənəd bağlamağa çalışır. Nümayəndə heyətlərinin müzakirə etdiyi variant kəşfiyyat məlumatlarının mübadiləsinə və Rusiyanın istənilən pozuntusuna sürətli reaksiya mexanizmlərini nəzərdə tutur. Eyni zamanda Ukrayna Silahlı Qüvvələrinin sayının konstitusiya məhdudiyyəti olmadan 800 min nəfərə məhdudlaşdırılması müzakirə olunur.

Donbasdan Xersona qədər bütün təmas xətti boyunca demilitarizasiya zonası yaradılması təklifi planın ən detallı bəndlərindən biridir. Sənəd geniş, qoşunlardan azad bir zolağın yaradılmasını nəzərdə tutur, onun arxasında isə ağır silahların qadağan ediləcəyi ikinci zona yerləşəcək. Bu ərazilərin monitorinqi mümkün gizli hərbi yığılma-

rın qarşısını almaq üçün maksimal dərəcədə sıx olmalıdır. Ərazi məsələsi hələ də ən çətin başlıq olaraq qalır. İşçi variantlar arasında Ukraynanın özü tərəfindən də nəzərdən keçirilmiş Koreya ssenariyi var. Bu ssenari sabitləşdirilmiş təmas xəttinin müəyyənləşdirilməsini və mübahisəli rayonların statusunun sonrakı dövrdə həllini nəzərdə tutur.

Ukraynanın bərpası üçün dondurulmuş aktivlərdən 100 milyard dollar ayrılması ABŞ tərəfindən dəstəklənir və “The Washington Post”-un məlumatına görə, bu rəqəm daha da artıla bilər. Eyni zamanda Vaşinqton BlackRock-un rəhbəri Larri Finklə Ukrayna İnkişaf Fondunun yaradılması üzərində işləyir. Fondun təxminən dörd yüz milyard dollar cəlb edə biləcəyi bildirilir. Dünya Bankı da bu prosesdə iştirak edir. Vaşinqtonda həmçinin sülh sazişindən sonra Rusiya üçün oxşar investisiya paketinin müm-

künlüyü də müzakirə olunur.

Bununla belə, “The Washington Post”-un müəllifi xəbərdarlıq edir ki, Trampın təzyiqi prosesi poza bilər. Məqalədə deyilir ki, Kiyev və Avropa həddən artıq təzyiq göstərmək danışqların dinamikasını dəyişə, prosesin uzanmasına və hətta müharibənin uzadılmasına səbəb ola bilər. Müəllif qeyd edir ki, diplomatiya “indi və ya heç vaxt” prinsipi ilə işləmir və prosesin süni şəkildə sürətləndirilməsi Trampı nəticəsiz qoya bilər.

Razılaşmanın dəqiq müddətləri hələlik məlum deyil. “Financial Times” yazır ki, Tramp Zelenskidən bir neçə gün ərzində cavab almağı və razılaşmanın katolik Miladına qədər imzalanacağına ümid edir. Ukrayna mənbələri isə bildirir ki, ABŞ sərt bir son tarix qoymayıb, lakin Kiyevin mövqeyini mümkün qədər tez əldə etmək istəyir.

■ “Yeni Musavat”

7 dekabr 1988-ci il. Həmin tarixdə Ermənistanın şimalında - qədim Azərbaycan torpaqlarında 7 bal gücündə dağıdıcı zəlzələ baş vermişdi. Episentri Spitak şəhəri olan zəlzələ zamanı 25 mindən artıq adam ölmüş, 170 min nəfər isə xəsarət almışdı. Zəlzələdən sonra ilk olaraq Ermənistan Azərbaycan yardım əlini uzatmışdı. 11923 sayılı hərbi hissənin heyətindən ibarət xilasedici dəstə hərbi hissənin komandiri Vəqif Əhmədovun rəhbərliyi ilə Ermənistanın zəlzələ baş vermiş Spitak şəhərinə çatmışdı. Onda azərbaycanlı briqada yüzrlə yarıli ermənini dağıntılar altından xilas etdi. Düz 37 il öncə, dekabrın 11-də isə Azərbaycandan Spitaka yardım məqsədilə 78 nəfər könüllüdən ibarət ikinci qrup yığıldı. Lakin könüllüləri Spitaka aparan "İL-76" təyyarəsi Ermənistan ərazisində qəzaya uğradıldı.

Ermənistan rəsmiləri və mediası indiyədək bu təyyarə qəzasının qəsd yox, təsadüf olduğunu iddia edir. Erməni rəsmilər bildirirlər ki, "1988-ci il dekabrın 11-i şəhər tezədən Gümrü hava limanına enişə az qalmış, Bakı-Gümrü reysi ilə hərəkət edən "İL-76" markalı yük təyyarəsi hava limanının 15 kilometrliyində dağa çırpılaraq qəzaya uğrayıb". 69 səmşin və 10 heyət üzvü arasında yalnız təsadüfdən təyyarənin qanad hissəsindəki yük maşınında olan Fəxrəddin Balayev sağ qalmışdı.

O zaman təyyarənin "qara qutu"su qəzanın səbəbi kimi pilotların səhvini göstərdi. Bildirilirdi ki, təyyarənin ekipajı guya uçuşdan əvvəl kifayət qədər istirahət edə bilməyib və qısa müddətdə bir neçə qrafikdən kənar uçuş həyata

keçirib.

Həmin günlərdə keçmiş Yuqoslaviya Respublikasından yardım daşıyan təyyarə də Türkiyə səmasından keçdikdən az sonra Eçmiədzin və Armavir şəhərləri arasındakı ərazidə qəzaya uğramışdı. Bəzi məlumatlara görə, bu təyyarəni də erməni terrorçular Türkiyəyə məxsus olduğunu güman edərək vurmuşdular.

Üstündən 37 il keçəndən sonra qəzanın səbəbi necə görünür? Paşinyan hökuməti indi heç olmasa həqiqətin üzə çıxmasına kömək edə, hansısa sənədləri açıqlaya və ya Bakıya verə bilərmə? Nəhayət, düşmənçiliyin yeni-yeni başladığı bir dövrdə qonşuya yardım üçün tələsmək nə dərəcədə doğru qərar idi?

Azad Vətən Partiyasının sədri Akif Nağı "Yeni Müsavat"a bildirdi ki, bu hadisə əslində ermənilərə Azərbaycanda münasibətdə necə davranmaq məsələsinə işıq tutmalıdır: "Ermənilər dünyada yeganə millətdir ki, onun ağır günündə, faciəli günündə ona humanitar yardım üçün gələn insanları öldürməkdən çəkinməyib. Azərbaycandan humanitar dəstək üçün gedən təyyarəyə qarşı terroru məhz bu millət həyat keçirmişdi. Sonrakı illərdə isə ermənilərin Azərbaycana qarşı həyata keçirdikləri qanlı terrorlar, işğalçılıq məlumdur. Nikol Paşinyan da, unutmayın ki, ermənidir və maskalanıb. İnandırıcı deyil ki, o, 1988-ci ilin 11 dekabrında Spitaka köməyə gedən Azərbaycan təyyarəsinin qəzaya uğramadığını,

Ermənilərə köməyə gədirdilər, qəzaya uğradıldılar... - "İL-76" faciəsindən 37 il ötür

Akif Nağı: "Bu hadisə ermənilərə münasibətdə necə davranmaq məsələsinə işıq tutmalıdır"

ki, Nikol Paşinyan əgər səmimidirsə, Spitak zəlzələsində humanist missiya ilə oraya gedən azərbaycanlıların qətlə yetirildiyinə görə Azərbaycandan üzr istəməlidir: "Azərbaycandan azərbaycanlılar o vaxt hətta ermənilərə maddi yardımlar da göndərirdilər. Ermənilər isə xislətlərinə uyğun davrandılar. Spitak zəlzələsinə qədər artıq azərbaycanlıları Ermənistandan tarixi torpaqlarından deportasiya etməyə başlamışdılar, Qarabağda separatçı ermənilərin qondarma "miasum" hərəkatı baş qaldırılmışdı və Ermənistandan köçürülürdü. Belə bir vəziyyətdə Azərbaycan yenə də zəlzələ zamanı ermənilərə humanitar yardım etdi. Azərbaycan humanist sifatını göstərdi. Qarşılığında isə erməni terroru ilə üzləşdi. Biz xalq olaraq bunu unutmamalıyıq".

□ **Etibar SEYİDAĞA,**
"Yeni Müsavat"

Türkiyə mühüm qərar ərəfəsində - Ankara buna getsə...

Ərdoğan "F-35"lərə üz çevirə bilər; Türkiyə-Rusiya əlaqələrində soyuqluq yaranması an məsələsidir

Türkiyə Rusiyanın "S-400" raketdən müdafiə sistemindən imtina etməyə yaxındır. "Bloomberg" in məlumatına görə, bu barədə ABŞ-nin Türkiyədəki səfiri Tom Barrak bildirib.

Onun sözlərinə görə, Türkiyə digər NATO üzvləri ilə

gərginliyə səbəb olan və Amerikanın "F-35" təyyarələrini əldə etməsinə mane olan Rusiya hava hücumundan müdafiə sistemini ləğv etməyə çox yaxındır.

Səfir qeyd edib ki, ölkə artıq "S-400" sistemindən istifadə etmir, lakin hələ də raket-

lərə, radarlara və digər avadanlıqlara malikdir. Bununla belə, o əlavə edib ki, bu məsələlər yaxın dörd-altı ay ərzində həll olunacaq.

Türkiyə bu addıma nə dərəcədə hazırdır? O halda Rusiya ilə münasibətlərə xələl gələ bilərmə? "S-400"ləri nə

əvəzləyəcək?

Siyasi şərhçi Əhəd Məmmədli "Yeni Müsavat"da qardaş ölkənin rus silahları aldığı tarixi xatırladı: "Türkiyə Rusiyadan "S-400"ləri alanda bir çoxları düşünürdülər ki, sonda Ankara bu alış-verişdən imtina edəcək. Amma NATO-nun üzvü, ikinci hərbi gücü Türkiyə ən müasir rus raketlərini aldı. ABŞ-ın Türkiyəyə "F-35"ləri satmasından imtina etməsindən sonra Ankara bu addımı atdı. Baxmayaraq ki, qardaş ölkə "F-35" projesində iştirak edirdi, lakin ABŞ-nin bu məsələdə müttəfiqinə qarşı öhdəliyini yerinə yetirməməsi Ankaranı çıxış yolu axtarmağa sövq etdi. O ki qaldı Türkiyənin "F-35" projesinə qayıdıb bu silaha malik olmasına, bu, Amerikadan asılı olacaq. Türkiyə "S-400"ləri alıb, amma bu silahdan istifadə etmir və bununla "F-35"ləri almaq üçün özünə şans tanıyır. Türkiyənin "S-400"ləri istifadə etməməsi şərti ilə ABŞ "F-35"ləri Ankaraya sata bilər. Əvəzində "S-400"lər Türkiyə ərazisindən çıxarıla və bu ölkənin xarici ölkələrdəki hərbi bazalarından birinə yerləşdirilə bilər. Bununla da həm Rusiya ilə münasibətlər qorunur, həm də ABŞ razı salınar. Bu arada

mənilər bizə qarşı səmimi olmayıblar. Bundan sonra da olası deyillər. Biz dövlət olaraq sülhün tərəfdarıyıq və bu mövqeyimizin həyata keçməsi üçün müvafiq addımlar atılmalıdır. Lakin bu, o demək deyil ki, arxayınlaşmalıyıq və ermənilərin bizə dost olacağına inanmalıyıq".

Partiya sədri qeyd etdi

Rəcəb Tayyib Ərdoğan Niderlanda səfərindən sonra jurnalistlərə açıqlamasında deyib ki, Türkiyə "F-35"lərdən imtina etməyib və haqsız yere proqramdan kənarlaşdırılıb.

"S-400"ün alınması təxminən on il əvvəl Türkiyənin "F-35" proqramından çıxarılmasına və ABŞ sanksiyalarına səbəb olmuşdu. Vaşinqton hesab edir ki, Rusiya sistemi "F-35" təyyarələrinin "gözəgörünməzlik" qabiliyyətinə təhdiddir; Ankara isə onu NATO arxitekturasına inteqrasiya etməyi planlaşdırmadığını bildirir".

Hərbi ekspert Səxavət Məmməd hesab edir ki, bu məsələdə Türkiyə Rusiya ilə bağlı heç bir tələskənliyə imkan verməyəcək: "Türkiyə hələ hücumundan müdafiə (HHM) sahəsini gücləndirmək üçün addımlar atır. Bunun üçün həm yerli istehsalat başlayıb, eyni zamanda Rusiyadan "S-400" HHM sistemləri alıb. Məsələ ondadır ki, Türkiyənin Rusiyadan aldığı "S-400"lər Vaşinqtonla Ankara arasında münasibətləri gərginləşdirdi. Diqqət edirikse, "S-400"lərin Rusiyaya qaytarılması ilə bağlı açıqlamalar Türkiyədən yox, ABŞ-dən gəlir. ABŞ-nin Türkiyədəki səfiri bildirir ki, Türkiyə "S-400"ləri Rusiyaya qaytaracaq və ondan sonra Türkiyə "F-35" proqramına qaytarılacaq. Ancaq burada diqqət çəkilməli olan bir məqam var. Türkiyə "S-400"ləri ABŞ-nin "Patriot"

HHM sistemlərini onlara satmadığı üçün almışdı. Yeni bu məsələdə günahkar kimi Türkiyə göstərilərsə də, əslində bu gərginliyin səbəbkarı ABŞ özü oldu. Türkiyə "S-400"ləri alanda isə ABŞ Türkiyəni "F-35" proqramından çıxardı. Sual yaranır, Türkiyə "S-400"ləri Rusiyaya geri qaytarsa, ABŞ "Patriot"ları satacaq? Burada əsas diqqət çəkilməli məqam "F-35"lər yox, "Patriot"lardır.

İran İsrail toqquşmasından sonra Türkiyə yaydığı hesabatda da açıq şəkildə qeyd olunurdu ki, Türkiyəyə müasir HHM sistemləri lazımdır. Ona görə də Türkiyə "Patriot"ları tələb etməkdə davam edəcək. Türkiyə hərbi hava qüvvələrini də yeniləmək üçün "Eurofighter Typhoon" qırıcı təyyarələri almaq niyyətindədir. Hətta Avropa ölkələri də buna müsbət münasibət bildirib. Yeni Türkiyə "F-35"lər almırsa da, "Eurofighter Typhoon" qırıcı təyyarələri ala bilər. Ancaq Türkiyə üçün ən vacib məqam HHM sistemləridir.

Hesab edirik ki, Türkiyə "S-400"ləri Rusiyaya geri qaytarsa, bu iki ölkə arasında gərginliyə səbəb olacaq. Nəzərə almaq lazımdır ki, Türkiyədə Rusiya atom elektrik stansiyası tikir. Bundan əlavə, Suriyada birgə hərəkət edirdilər. Ona görə də Türkiyə bu məsələdə tələskənliyə yol verməyəcək".

□ **Cavansir ABBASLI,**
"Yeni Müsavat"

Azərbaycan və Ermənistan arasında əldə olunmuş razılaşmaya və 8 avqustda paraflanmış sülh sənədinə uyğun şəkildə davam edən münasibətlər, görünür, bir sıra beynəlxalq qurumları narahat edir. Hər halda, Avropa İttifaqının son mövqeyi belə bir qənaətdə gəlmək üçün kifayət qədər əsaslar yaradır.

Dekabrın 2-də Brüsseldə Avropa İttifaqı (Aİ) və Ermənistan arasında Tərəfdaşlıq Şurasının VI iclasının nəticəsində imzalanmış "Avropa İttifaqı-Ermənistan Tərəfdaşlığı üçün Strateji Gündəlik" adlı sənədin rəsmi Bakı tərəfindən sərt etirazla qarşılanması da təbiidir.

Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinin yaydığı açıqlamada bildirilir ki, sözügedən sənəddə postmünaqişə dövründə reallıqları təhrif edən və bütövlükdə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinə zidd olan bir sıra məsələlərin prioritetləşdirilməsi ciddi narahatlıq doğurur. Qeyd edilib ki, növbəti 7 il müddətində Aİ ilə Ermənistan arasında strateji prioritetləri müəyyənləşdirən bu ikitərəfli sənəddə Azərbaycanı hədəf alan məsələlərə yer ayrılması qəbul edilməzdir və bu, eyni zamanda Azərbaycan-Avropa İttifaqı münasibətlərinin perspektivlərinə mənfi təsir edir: "Sənədin giriş hissəsində və bir sıra digər bölmələrində, Azərbaycan tərəfindən təqdim edilmiş reintegrasiya planından imtina etdikdən sonra ölkəmizdən könüllü şəkildə Ermənistana miqrasiya etmiş erməni sakinlərə istinadən "Azərbaycanın hərbi əməliyyatlarından sonra köçkün düşmüş Qarabağ erməniləri" ifadəsinin işlədilməsi və bu məsələnin Aİ və Ermənistan arasında tərəfdaşlıq prioriteti kimi müəyyən edilməsi, eləcə də bu kateqoriya insanların "qaçqın" statusunda qeyd edilməsi Azərbaycana qarşı qərəzin açıq-aydın nümunəsidir. Həmçinin sənədin regionda normallaşma proseslərinə Aİ-nin mümkün töhfələri bölməsinə Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin bütün müvafiq qərarlarının tam, dərhal və effektiv həyata keçirilməsinin dəstəklənməsi birmənalı olaraq, Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı irəli sürülmüş məlum iddiaları nəzərdə tutur".

XİN-in bəyanatında o da qeyd edilib ki, Azərbaycanla Ermənistana birbaşa aid olan və sırf ikitərəfli xarakter daşıyan bir məsələnin üçüncü tərəflə gündəmə gətirilməsi tamamilə məntiqsiz olmaqla yanaşı, belə bir yanaşma Azərbaycanın da Ermənistan əleyhinə öz legitim məhkəmə iddialarının mövcudluğunu nəzərə almir: "Azərbaycan, ABŞ və Ermənistan liderlərinin iştirakı ilə Vaşinqtonda

Bakının Brüsseldən sərt tələbi - Avropa İttifaqı buna getməsə...

Qurum Ermənistanla imzaladığı sənəddə sülhə "balta çalan" mövqe sərgilədi - reaksiya

paraflanmış sülh sazişində bu iddiaların aradan qaldırılmasına dair müddəa nəzərə alınmadıqda, Aİ-Ermənistan sənədində həmin məsələyə toxunulması sülh prosesi ilə birbaşa ziddiyyət təşkil edir və Ermənistan tərəfinin bəyan etdiyi niyyətlə bağlı ciddi suallar yaradır. İnsanlıq əleyhinə cinayətlər və hərbi cinayətlərdə ittiham olunan və məhkum edilmiş erməni əsilli şəxslərin "əsir" statusunda qeyd edilməsi və onların azadlığa buraxılmasının ayrıca prioritet kimi müəyyən edilməsi reallıqların ciddi şəkildə təhrif edilməsidir və qəbul edilməzdir".

Rəsmi Bakının etirazında daha sonra bildirilib ki, Aİ-Ermənistan sənədində Ermənistanın regional konsensusdan məhrum olan "sülh kəşiməsi" təşəbbüsünü dəstəkləyən çoxsaylı müddəaların əks olunmasına baxmayaraq, 8 avqust Vaşinqton sammiti zamanı normallaşma prosesi çərçivəsində əldə edilmiş və mühüm əhəmiyyət kəsb edən "Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Tramp Marşrutu" (TRIPP) layihəsinə bir dəfə belə istinad edilməməsi ciddi narahatlıq doğurur: "Bu hal, Ermənistanın Va-

şinqtonda baş nazirləri tərəfindən imzalanmış TRIPP sazişi çərçivəsində öhdəlikləri icra etmək niyyətinin ciddiliyi və Aİ-nin bu layihəyə bəyan etdiyi dəstək barədə suallar yaradır. Azərbaycanla Ermənistan arasında paraflanmış saziş layihəsinin 7-ci maddəsində tərəflərin qarşılıqlı sərəhəddə hər hansı üçüncü tərəfin qüvvələrini yerləşdirməklə bağlı öhdəlik nəzərə alındıqda, Azərbaycana qarşı təbliğat vasitəsi kimi istifadə olunan Aİ-nin Ermənistandakı Müşahidə Missiyasının (EUMA) fəaliyyətinə xitam vermək əvəzinə, EUMA-nın mövcudluğunun qorunmasının və missiyanın tam operativliyinin təmin olunmasının prioritetləşdirilməsi digər narahatlıq mənbəyidir".

Xatırladılıb ki, prioritetlər sırasında qeyd edilənlərlə yanaşı hərbi və müdafiə məsələlərinin vurğulanması Ermənistanın hərbiləşməsinə xidmət edir: "Yuxarıda qeyd olunan məsələlər 8 avqust tarixindən etibarən post-münaqişə dövründə əldə edilmiş müsbət irəliləyişlər fonunda keçmiş münaqişənin elementlərini yenidən gündəmə gətirir və Ermənistanın niyyətləri barədə ciddi şübhələr yaradır. Ermənistan və Aİ-nin

mövcud reallıqları əks etdirməyən bu zərərli müddəaların aradan qaldırılması istiqamətində konkret addımlar atacağını gözləyirik. Öz növbəmizdə, vəziyyəti diqqətlə izləməyə davam edəcək və zəruri nəticələr çıxaraçağıq".

Sosial Tədqiqatlar Mərkəzinin icraçı direktoru, hüquqşünas Sahib Məmmədov "Yeni Müsavat"a bildirdi ki, Avropa İttifaqının xarici siyasəti bərbad vəziyyətdədir: "Məsələ, birliyin aparıcı dövləti olan Almaniya kansleri Ermənistan rəhbərini qəbul etməzdən əvvəl Azərbaycan Prezidentinə zəng edir, hətta Fransa Prezidenti Azərbaycanla münasibətdə ritorikani deyib. Təəssüf ki, Avropa İttifaqı rəhbərləri hətta üzv dövlətlərin iradəsinin ziddinə olaraq sənədlər imzalamaqda və bəyanatlar verməkdə davam edirlər. "Avropa İttifaqı-Ermənistan Tərəfdaşlığı üçün Strateji Gündəlik" adlı sənəd 8 avqustda paraflanmış sazişin prinsiplərini də pozur. Belə çıxır ki, Avropa İttifaqı ABŞ-nin sülh istiqamətindəki söylərinə bir növ mane olmağa çalışır. İmzalanmış sənədin bəzi hissələri Ermənistanın "Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası arasında sülhün və dövlətlərarası

münasibətlərin təsis edilməsi haqqında Sazişdən" birtərəfli qaydada geri çəkilməsi anlamını verir. Belə ki, bu sənədin bəzi müddəaları sazişin bəzi bəndlərinə ziddir. Bu sənəddə sazişin 6-cı bəndində əks olunan müddəa pozulur və Ermənistan üçüncü tərəflə imzaladığı bu sənədlə Azərbaycanın daxili işlərinə müdaxilə etmiş olur".

S.Məmmədov digər məqama da diqqət çəkdi: "Sazişin 15-ci bəndində göstərilən "Tərəflər bu sazişin ziddinə bir-birinə qarşı diplomatik, informasiya və digər sahələrdə düşmən addımlar atmayacaq, bu addımları həvəsləndirməyəcək və ya hər hansı bir formada bu fəaliyyətlərə cəlb edilməyəcək və bu məqsədlə bir-birləri ilə müntəzəm məsləhətləşmələr həyata keçirəcəklər" öhdəliyindən də geri çəkilmə var. İmzalanan sənədlə Ermənistan Aİ ilə diplomatik münasibətlərində Azərbaycanın mənafeələrinə zidd hərəkət edib və konkret olaraq özündə Azərbaycanın daxili işlərinə aid məsələlərə müdaxiləyə imkan verib. Erməni mənşəli əhəlinin Azərbaycana, azərbaycanlıların tarixi vətənləri olan Qərbi Azərbaycana qayıdışı məsələsi ikitərəfli müzakirə məsələsidir və fik-

rimcə, Azərbaycan bu məsələyə üçüncü tərəfin müdaxiləsinə imkan verməyəcək. Bunu Aİ xarici siyasətinə rəhbərlik edənlər bilməlidir".

STM-in icraçı direktoru Ermənistanın bu reallıqlardan xəbərdar olduğunu vurğuladı: "Azərbaycan Qarabağda yaşayan erməni mənşəli əhaliyə integrasiya planı təklif edib ki, bunun da birinci şərti vətəndaşlıq məsələsi idi. Ermənistan Qərbi Azərbaycana qayıdışı əngəlləmək üçün konstitusiyaya zidd olaraq tələm-tələsik vətəndaşlıq haqqında qanununa dəyişiklik edib, Azərbaycan isə Qarabağda yaşayan əhaliyə - əlbəttə, 1992-ci ilin yanvar ayının 1-nə qədər orada yaşayanlara və onların övladlarına - vətəndaşlığın bərpası təminatı vermişdi. Amma onlar bunu qəbul etmədilər və könüllü olaraq ölkəni tərk etdilər. Əks halda, onlar əcnəbi kimi bizim suveren ərazidə hansı statusla yaşayacaqdılar? Bu sualı xanım Kallas cavablandıra bilirmi?"

S.Məmmədov xatırladı ki, Azərbaycan Vaşinqtonda paraflanmış sənədin prinsiplərinə sadıqdır və indiyədək heç bir üçüncü tərəflə sazişin müddəalarına zidd ola biləcək hər hansı sənəd imzalamayıb: "Ona görə də bizim Ermənstandan izahat tələb etmək hüququmuz yaranıb. O ki qaldı Ermənistanla, bu dövlətin rəhbərləri özünəməxsus "şaxələnmiş" xarici siyasətlərini davam etdirməklə özlərini əvvəl-axır pis vəziyyətdə qoyacaqlar. Mirzoyanın imzaladığı sənəd həmçinin baş nazir Paşinyanın son günlərdə verdiyi açıqlamaların ruhuna ziddir. Yəqin ki, XİN yalnız bir açıqlama ilə kifayətlənməyəcək və fikrimcə, kifayətlənməməlidir də..."

Bu arada, Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan Azərbaycanın Almaniyaadakı səfiri Nəsimi Ağayevin fikirlərinə reaksiyası zamanı ölkəsinin konstitusiyasında Azərbaycanla qarşı ərazi iddialarının olmadığını iddia etməklə də "Avropa havasına düşdü-yünü" nümayiş etdirib. Deyəsən, rəsmi İrəvan çox təhlükəli oyunun içində olduğunun fərqində deyil...

□ **E.PASASOY,**
"Yeni Müsavat"

Putin Rusiya agentlərini xilas edəcək təsisat yaradır "Beynəlxalq layihələr" fondu hansı məqsədləri nəzərdə tutur

Rusiya Prezidenti Vladimir Putin "Beynəlxalq layihələr" fondunun yaradılması haqqında fərman imzalayıb. "Yeni MİSAVAT" xəbər verir ki, Kreml sahibinin fərmanının icrası Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinə və Daxili İşlər Nazirliyinə tapşırılıb. Öz proqramlarını xaricdə həyata keçirəcək fond "Rusiya Federasiyası ilə digər dövlətlər arasında ictimaiyyətlə əlaqələrin və humanitar və digər sahələrdə əməkdaşlığın inkişafını təşviq etmək məqsədi ilə" yaradılır.

Bu, nə deməkdir və Rusiya liderinin hədəfi nədir?

Politoloq Elxan Şahinoğlu bildirdi ki, birincisi, fond vasitəsilə Moskva üçün maraq kəsb edən əcnəbilərin Rusiyaya köçürülməsi dəstəklənəcək. Rusiya qrantlar vasitəsilə özünə dost ölkələrlə yanaşı dost olmayan ölkələrə də nüfuz etməyə, bu ölkələrdə təsir agentlərini formalaşdırmağa çalışacaq: "Kreml sahibinin fərmanına görə, təsir agentləri öz ölkələrində müxtəlif təzyiqlərlə üzləşdikdə Rusiyaya təxliyə ediləcəklər. Sənədə görə, istedadlı əcnəbilərin Rusiyaya cəlbə mexanizmi yaradılmalıdır. Onlar Rusiyada hüquqi status əldə edəcəklər. Rusiya fərmandakı "istedadlı əcnəbilər" bəndi vasitəsilə müxtəlif ölkələrdəki agentlərini və "5-ci kolon" üzvlərini də təxliyə edəcək. Məsələn, Rusiya bu fərman vasitəsilə Azərbaycandakı tərəfdarlarını və şübhə altında olan təsir agentlərini təxliyə etməyə çalışa bilər. Fərmanda belə bir bənd var ki, öz ölkələrində Rusiya dəyərlərini bölüşənlər dəstəklənəcək. Ramiz Mehdiyev ev həbsində olmasaydı, Rusiya dəyərlərini bölüşən birisi kimi asanlıqla Moskva tərəfindən təxliyə edilə bilərdi".

İkincisi, politoloq hesab edir ki, Vladimir Putinin göstərişi ilə Rusiya qrantlar vasitəsilə beynəlxalq proqram və layihələrdə iştirak edəcək: "Söhbətin konkret hansı layihələrdən getdiyi belli deyil. Digər tərəfdən, Rusiya Ukraynaya qarşı işğalçı müharibə səbəbindən Qərbin sanksiyaları ilə üzləşib. Bu vəziyyətdə Rusiya Qərb ölkələrinin layihələrini maliyyələşdirə bilməyəcək. Görünür, Rusiya prezidenti ayıracağı qrantlar vasitəsilə Avrasiya, Afrika və Cənubi Amerika ölkələrində fəallığını atırmağı planlaşdırır. Belə olarsa, Rusiya qrantlar vasitəsilə strateji tərəfdaşı Çinlə rəqabət içərisində olacaq. Çünki Çin müxtəlif ölkələrdə iqtisadi və enerji layihələrini reallaşdırır, bu məqsədlə milyardlarla dollar yatırımlar həyata keçirir. Rusiyanın bu cür maliyyə imkanları yoxdur. Ona görə də Kreml iqtisadi yatırımlar əvəzinə üçüncü ölkələrdə nüfuzunu artırmaq üçün qrant layihələrinə üstünlük verəcək. Bu bir növ Qərbin müxtəlif fondlarının ayırdığı qrantlara bənzəyəcək".

□ **Etibar SEYİDAĞA,**
"Yeni MİSAVAT"

"3+3 formatda regional görüşün yeri ilə bağlı müzakirələr davam edir". "Yeni MİSAVAT" xəbər verir ki, bu barədə Ermənistan Xarici İşlər Nazirliyindən bildirilib.

"Bu görüş İrəvanda və ya Bakıda keçirilməlidir. Qarşılıqlı məqbul həll yolu tapmaq üçün müzakirələr davam edəcək və razılıq əldə olunarsa, məlumat verəcəyik", - deyərək XİN sözçüsü Ani Badalyan yerli ictimai TV-yə bildirib.

Xatırladaq ki, dekabrın 8-də Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov İranın xarici işlər naziri Seyid Abbas Əraqçı ilə birgə keçirdiyi mətbuat konfransında bildirmişdi ki, Azərbaycan 3+3 formatında növbəti görüşü əvvəlcə öz ərazisində, daha sonra isə Ermənistan-da keçirməyi təklif edib: "Təəssüf ki, razılıq əldə olunmayıb - Ermənistan tərəfi bu ardıcılıqla razılaşmayıb", - Bayramov vurğulayıb və əlavə edib ki, hazırkı şəraitdə Bakı İrəvanın bu təklifi rədd etməsi üçün heç bir səbəb görmür.

Qeyd edək ki, Əraqçı təklifi dəstəkləyib.

Yada salmaq ki, deyilən formatda (Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, İran, Rusiya və Ermənistan) Gürcüstan hələlik iştirak etmir, lakin digər iştirakçılar dəfələrlə Tiflis üçün qapıların açıq qaldığını vurğulayıblar. Əvvəlki üç görüş isə ardıcıl olaraq Moskva, Tehran və İstanbul-da baş tutub.

Bes 4-cü görüş harda olacaq - Bakıda, yoxsa İrəvanda? Tədbirin yeri ilə bağlı müzakirələr niyə bunca uzanır? Problem nədədir? İrəvan nəyi götür-qoy edir?

Milli Məclisin deputatı Azər Badamov "Yeni MİSAVAT"-da bir daha xatırlatma etdi ki, 3+3 əməkdaşlıq platforması II Qarabağ müharibəsindən sonra Azərbaycan və Türkiyənin təşəbbüsü ilə ərəşə gəlib: "Bu platformanın yaradılmasının təşəbbüsçüsü olmağımız yerləşdiyimiz coğrafiya və yaratdığımız reallıqlarla bağlıdır. Belə ki, II Qarabağ müharibəsində yaratdığımız reallıq Cənubi Qafqazda davamlı sülh və əməkdaşlığın gəlməsinə yol açdı. Azərbaycan bu əməkdaşlığın mərkəzində yerləşir. Belə ki, ölkəmizin ərazisindən keçən beynəlxalq nəqliyyat qovşaqları regionumuzun birləşməsinə və ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin dərinləşdirilməsinə yeni üfqlər açır. Bu baxımdan region ölkələrin 3+3 formatında əməkdaşlıq etməsi qarşılıqlı

faydalar qazandıracaq, siyasi mövqelərimizi gücləndirəcək və regionumuzda sülhü möhkəmləndirəcəkdir. 3+3 formatı həm də böyük potensial deməkdir. Be-

gürüşə ev sahibliyinə hazırlıq görsə daha yaxşı olar. Çox güman ki, Ermənistanın dövlət rəhbəri bu məsələləri nəzərə ala bilər və 3+3 əməkdaşlıq platformasının növbəti görüşündə iştirak et-

bilər. Hesab edərim ki, Azərbaycanın təklifi tam məqbuldur. Görüşün Bakıda keçirilməsi daha məqsədəuyğundur və bundan sonra İrəvanda görüşün keçirilməsi məsələsinə baxıla bilər.

İrəvandan cavab gəldi - "Bakının o təklifi..."

Ermənistan iştirak etmək istəyirsə, Azərbaycana gəlməlidir; parlament seçkilərindən sonra isə...

lə ki, bu formata daxil ölkələrin ümumi iqtisadiyyatı 3 trilyon dollardan, əhalisi isə 331 milyondan çoxdur. Ərazisinə görə isə dünyada birincidir. Həm də bu formatda yer alan ölkələr böyük resurslara malikdir. Bu resurslar yeraltı olmaqla yanaşı, həm də qitələri birləşdirən coğrafiya olmaqla nəinki bu platformaya daxil ölkələr, həm də böyük bir coğrafiyaya faydalar gətirir.

3+3 əməkdaşlıq platformasının üç görüşü keçirilib. Növbəti görüşün keçirilməsi üçün ən çox haqqı çatan və münasib məkan Azərbaycandır. Ona görə Azərbaycandır ki, ölkəmiz bu platformanın yaradılmasının təşəbbüsçüsüdür. İkincisi, format daxilində ölkələrarası iqtisadi əlaqələri Azərbaycansız qurmaq mümkün deyil, üçüncüsü isə Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir və beynəlxalq görüşlərin keçirilməsi təcrübəsinə malikdir. Ermənistan isə seçkilərə hazırlaşır. Belə ki, qarşıdan gələn seçkilərlə bağlı ölkədə ictimai-siyasi mühit də sakit deyil. Belə bir gərgin dövrdə Ermənistanda beynəlxalq tədbirin keçirilməsini arzu olunmaz hesab edərim. Bu baxımdan Ermənistan 3+3 formatının 4-cü zirvə görüşünün Azərbaycanda keçirilməsinə razılığını bildirməlidir. Ermənistan isə seçkiləri başa çatdırdıqdan sonra 5-ci

mək üçün Bakıya gəlmək qərarı verə bilər. Açıqı, bunun belə olacağını hesab edərim".

Mövzu ilə bağlı qəzetimizə açıqlama verən **"Müasir İnkışaf" İctimai Birliyinin sədri, siyasi şərhçi Mübariz Göyüşlü** bildirdi ki, Azərbaycan, 2020-ci il İkinci Vətən müharibəsində qələbə qazanan tərəf olmasına baxmayaraq, Ermənistanla sülhün əldə edilməsi, regionda barış, sabitlik və əməkdaşlığın formalaşması üçün ardıcıl təşəbbüslər irəli sürüb: "Müharibədən dərhal sonra belə sülh sazişinin imzalanması, münasibətlərin normalaşdırılması ilə bağlı ilk təklifləri məhz Azərbaycan təqdim edib.

Hazırda iki dövlət arasında münasibətlərin tənzimlənməsi istiqamətində işlər davam edir. Azərbaycan həm Ermənistanla əlaqələrin bərpası, həm də bütün Cənubi Qafqazda münasibətlərin sabitləşdirilməsi üçün 3+3 formatını təklif edib. Bu, üç Cənubi Qafqaz ölkəsi və onların qonşu dövlətlərinin birgə əməkdaşlıq platformasıdır və Türkiyə də bu təşəbbüsə dəstək verib. Artıq bu format öz praktik yerini tapmaqdadır".

M.Göyüşlünün sözlərinə görə, növbəti görüşün keçirilməsi ilə bağlı müzakirələr davam edir: "Toplantının Bakıda və ya İrəvanda təşkil olunması gündəm-

Ermənistanın bu məsələyə reaksiyasına gəldikdə, bu prosesə tam razılıq verməsi, yaxud prosesi uzatması ehtimalı var. Ermənistan uzun illərdir müxtəlif məsələlərdə oxşar yanaşma sergiləyib. Sülh sazişinin bəndləri, münasibətlərin normalaşdırılması, əsir və itkin düşmüş şəxslərin taleyi, mina xəritələrinin təqdim olunması kimi mövzularda biz həmişə Ermənistan tərəfindən gedişatı pozan bəyanatlar və addımlar görmüşük. Hazırda da buna bənzər bir vəziyyət müşahidə olunur".

Siyasi şərhçi qeyd edib ki, görüşün Bakıda keçirilməməsi üçün heç bir əsas yoxdur: "Ermənistan buna razılıq verməli, bu formatdakı proseslərin daha sürətli və səmərəli irəliləməsinə mane olmamalıdır. Bu qərar regionda sabitliyin daha tez əldə olunmasına da töhfə verəcək. Ermənistanın hər dəfə müxtəlif narazılıqlar gündəmə gətirməsi regional sülh prosesinə maneçilik göstərmək deməkdir. Bu davranış müsbət nəticələrin əldə olunmasına əngəl yaradır və Ermənistanı tormozlayıcı tərəf kimi təqdim edir. Buna son qoymaq lazımdır. Növbəti görüşün Bakıda keçirilməsinə nail olunmalıdır".

□ **Cavanşir ABBASLI,**
"Yeni MİSAVAT"

Prezident Administrasiyasının sabiq rəhbəri Ramiz Mehdiyevin işi üzrə daha bir nəfərin istintaqa cəlb olunması gözlənilir. İstintaq "dövlət çevrilişi" planında iştirakı olan vəzifəli bir şəxsi müəyyən edib. Onun kimliyi haqda müfəssəl məlumat verilməsə də, ictimaiyyət üçün həbsi şok effekti yaradacaq (TribunaInfo.az).

Bildirilir ki, bu prosesdə iqtidar və müxalifət cəbhələrindən həbslərin davamı istisna deyil. Çünki latent şəkildə gedən danışıqlar olub və Mehdiyevə yaxın bəzi məmurlar da çevrilişə cəhd layihəsində iştirak ediblər.

Yada salmaq ki, Ramiz Mehdiyev barəsində 4 aylıq ev dustaqlığı qətimkan tədbiri seçilib. Bundan başqa, həmin iş çərçivəsində AXCP sədri Əli Kərimli və onun müşaviri Məmməd İbrahim 2 ay 15 günlüyə həbs ediliblər. Onların həbs müddəti 2026-cı il fevralın 13-də başa çatacaq. Mediada Milli Elmlər Akademiyası katibliyinin keçmiş rəisi, Prezident Administrasiyasının sabiq əməkdaşı Eldar Əmirovun da Ramiz Mehdiyev işinə görə tutulduğu qeyd edilib. Eldar Əmirovun həbsinə dair xəbərdə onun Cinayət Məcəlləsinin hansı maddəsi ilə təqsirləndirildiyi, hansı istintaq orqanının təqdimatı ilə tutulduğu göstərilməyib, yalnız Səbəyel Rayon Məhkəməsinin Əmirov barədə 4 ay müddətinə həbs-qətimkan tədbiri seçdiyi vurğulanıb. Eldar Əmirovun hazırda hansı təcridxanada saxlandığı haqda da bilgi yoxdur.

Bəs fevral ayına qədər Ramiz Mehdiyev və bu işdə təqsirləndirilənlər məhkəməyə çıxarıla və ya istintaq uzadıla bilərmə? Bu maddələrlə hökm oxunarsa, Mehdiyevi hansı cəza gözləyir?

"Bakı" hüquq şirkətinin rəhbəri Natiq Ələsgərov "Yeni Müsavat"a deyib ki, Ramiz Mehdiyev haqqında seçilmiş 4 aylıq ev dustaqlığı qətimkan tədbirinin 13 fevral 2026-cı ildə başa çatması cinayət-prosessual baxımdan bir neçə mümkün ssenarini aktuallaşdırır: "Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin (CPM) tələblərinə əsasən ev dustaqlığı qətimkan tədbiri istintaqın zərurətləri varsa, məhkəmənin əsaslı qərarı ilə uzadıla bilər. Burada əsas şərt istintaqın bitməməsi və ya yeni faktların üzə çıxmasıdır. Hazırda mediada hallandırılan dövlət çevrilişi planı haqda ittihamlar məhz xüsusilə ağır cinayət kateqoriyasına

daxildir. Xüsusilə ağır cinayətlər üzrə qətimkan tədbirlərinin uzadılması həm hüquqi, həm də praktiki baxımdan geniş tətbiq olunur. Bu baxımdan, istintaq orqanı məhkəməyə müraciət edərək müddətin daha bir neçə ay uzadılmasını istəyə bilər. Məhkəmə də faktiki olaraq bu cür müraciətləri əksər hallarda təmin edir".

Natiq Ələsgərov deyib ki, gələcək ilin ilk aylarında cinayət işinin məhkəməyə verilməsi hüquqi baxımdan

diqqət çəkib: "Bu maddələrin hamısı xüsusilə ağır cinayət kateqoriyasına daxildir və məhkəmə çox zaman belə işlərdə cəzanı bir neçə maddə üzrə təyin etməklə, sonra isə ən ağır maddənin cəzasını tətbiq etməklə yekunlaşdırır. Əgər 274-cü maddə üzrə ittiham sübuta yetirilərsə, ömürlük həbs də nəzəri olaraq gündəmə gələ

Ramiz Mehdiyev işində şok həbs gözləntisi - bu tarixədək...

Natiq Ələsgərov deyib ki, Ramiz Mehdiyev üçün 13 fevral tarixi ev dustaqlığının bitdiyi gün kimi bitməyəcək. Bu yalnız prosesin növbəti mərhələsinin başlanğıcıdır: "İttiham maddələrinin strukturuna baxsaq, hər 3 maddə - 278.1 - hakimiyyətin zorla ələ keçirilməsi, 274 - dövlətə xəyanət, 193-1.3.2 - külli miqdarda vəsaitlərin leqallaşdırılması maddələri üzrə istintaq çoxşaxəli, adətən çoxsaylı iştirakçıların dindirilməsi, əməliyyat məlumatlarının hüquqi dəlilə çevrilməsi, maliyyə izinin aşkarlanması kimi kompleks araşdırmalar tələb edir. Ona görə də Ramiz Mehdiyevin 2026-cı ilin fevralında məhkəməyə verilməsi yalnız bir halda real ola bilər. Bunun üçün istintaq bütün əsas epizodlar üzrə sübutları toplamalı, şübhəli qismində hallandırılan digər şəxslərin işləri də tamamlanmalı və iş bütöv şəkildə ittiham aktına çevrilməklə məhkəməyə göndəriləlidir. Bu qədər işi görmək üçün zaman ehtiyac var. Üstəlik, hazırda yeni həbslər gözlənilir, ictimaiyyətə açıqlanmayan

mümkün olsa da, faktiki olaraq istintaqın tamamlanma ehtimalı azdır: "Ramiz Mehdiyevin barəsində qətimkan tədbirinin dəyişdirilməsi ssenarisi nəzəri baxımdan mümkündür. Məhkəmə ev dustaqlığını daha sərt qətimkan tədbiri həbslə də əvəz edə bilər. Eyni zamanda daha yumşaq qətimkan tədbiri, məsələn, polis nəzarəti ilə əvəz edə bilər. Amma ittiham maddələrinin ağırlığı, işin siyasi-hüquqi konteksti, eyni epizod üzrə Əli Kərimli və Məmməd İbrahim barəsində həbs-qətimkan tədbirinin seçilməsi konfigurasiyanı dəyişdirir. Eyni maddələrlə ittiham olunan şəxslərin biri ev dustaqlığında, digərləri həbsdə saxlanırsa, bu fərqi ləğvi üçün istintaqın məhkəməyə müraciət etmək imkanı genişdir. Belə olan halda, Ramiz Mehdiyevin qətimkan tədbirinin həbsə çevrilməsi və onun 13 fevraldan sonra artıq təcridxanaya köçürülməsi mümkün hüquqi ssenaridir. Bu arqıya əsasən deyilən budur ki, istintaq mərhələsi hələ bitməyib və 13 fevral mühüm hüquqi tarix olsa da, iş üzrə final deyil".

Natiq Ələsgərov Ramiz Mehdiyevə elan olunan ittihamların ağırlığına

bilər. Amma praktiki təcrübəyə baxsaq, yaşı 86 olan şəxsə ömürlük cəza tətbiq edilməsi məhkəmə praktikası üçün real görünür. Adətən belə hallarda yaş və sağlamlıq vəziyyəti nəzərə alınaraq daha aşağı həddin, məsələn, 12-15 il həbsin verilməsi ehtimalı daha yüksəkdir".

Natiq Ələsgərov mediada gedən məlumatlarda "şok effekti yaradacaq yeni həbslər"dən bəhs edilməsinə toxunub, deyib ki, bu məlumatlar prosesin aşağıdakı istiqamətlərdə genişləndiyini göstərir: "İstintaq artıq epizodları fərdlər üzrə ayırmır, sistemli şəkildə aparılır. Həm keçmiş dövlət strukturları, həm də siyasi müxalifət üzrə paralel xətt aparılır. Danışıqlar və "latent əlaqələr" versiyası araşdırılır. Ramiz Mehdiyevə yaxın məmurların da iştirakına dair sübutlar və ya ifadələr var. Bu isə birbaşa göstərir ki, istintaq mərhələsi hələ bitməyib və 13 fevral mühüm hüquqi tarix olsa da, iş üzrə final deyil".

□ **E.MƏMMƏDƏLİYEV,**
"Yeni Müsavat"

Çinli Bayın bay edilməsi - rüşvətxora güzəşt yoxdur

Samir SARI

Bir rəfiq var, deyir, son vaxtlar Çində rüşvət və korrupsiya üstündə edam edilən məmurlar barədə xəbəri fərəhlə oxuyur.

Deyirəm, yaxşı şəkər deyil. O tərəfdə hüzn, kədər, nə bilim, qanqaraçılıq, bu tərəfdə sən edam xəbərlərindən həzz alırsan.

Adam düşünür ki, nə yaxşı, bizdə elə şey yoxdur. Rüşvayçılıq olardı. Təəvvür edin, nə qədər İH başçısı və onlardan yuxarı, eləcə də aşağı rəngli məmur əlli-ayaqlı gedərdi, minlərlə ailə gözüyaşlı qalardı. 20-30 ildən sonra onlar ANS-də repressiyadan-filandan danışardılar, deyərdilər, "qorxunc 20-ci illərdə çox məşəqqətlər yaşadıq, Antalyadakı evlərimizi satdıq, şirkətlərimizi bağladılar, villalarımızı müsadirə etdilər, "Maybax"lardan düşüb, "Nissan"lara mindik, zülm çəkdik".

Günahsız korrupsionerlərin məhzun taleyi insanların qəlbini sızladardı.

Çində belə deyil, korrupsiyaya görə edam olunmuş adamlara bəraət vermir. Adamin günahı sübut olunub, məhkəmə instansiyaları ard-arda hökmü qüvvədə saxlayıb, iş bitib.

Dünən Çində investisiya şirkətinin keçmiş baş direktoru Bay Tyanhueyin başına belə bir iş gəlib. Məhkəmə instansiyaları 2024-cü ilin mayından bəri Bay bəyi mühakimə edə-edə gəliblər və axırda qərar veriblər ki, adama bəraət yoxdur.

Bay efəndi korrupsiya ilə yüngülvarı məşğul olmayıb, cəmi-cümletən 156 milyon dollar rüşvət alıb. 1 milyon deyil, 5 milyon deyil, hansı hakim riskə gedərək, belə yaramaz rüşvətxora bəraət verər? Söhbət, əlbəttə ki, Çindən gedir. Çində mümkün deyil. Amma, məsələn, Hondurasda, Seneqalda, Peruda olsa, bəlkə də adam aldığı rüşvətin 150 milyonunu paylayıb canını qurtara bilərdi.

Əslində heç bu da pis variant deyil. 150 milyon verirsən, boğazını ipdən və ya peysərinə güllədən xilas edirsən, 6 milyon qabağa düşürsən, özün üçün yaşayırısan. Çin isə başqa cürdür. Orda totalitarizmdir. İnsan haqlarına riayət etmirlər. Rüşvət üstə işlənin kəlləsi də gedir, yıgıdqlarını da müsadirə edirlər.

Özü də yazıq Bay Tyanhuey baş direktor vəzifəsində cəmi 4 il işləyib - 2014-2018-ci illərdə. Elə bu qısa müddətdə vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edib və işləyib. Heç də, ondan əvvəl bu vəzifədə işləyən Lay Syaomini də eyni əmələ görə edam ediblər. O da külli miqdarda rüşvət alıb. Beləcə, Bay da Layın dalınca gedib.

Bu yerdə adamin Tyamhuey acığı tutur: zalım oğlu, görürsən ki, səndən əvvəlkinə bu iş üstə tutublar, tamahını boğ də, sən ondan artıq oğlansan? Onu tutan səni tutmayacaq?

Bir var, məsələn, Nigeriyada bütün məmurlar korrupsioner ola və bu üzəndən heç kəs heç kəsi tutmaya, bir də var, dövlətdə rüşvət və korrupsiyaya qarşı ciddi mübarizə aparıla, əli əyilənlərin biləyindən yapışdırı içəri basalar.

Ona görə də adam bir tərəfdən sevinir ki, nə yaxşı, bizdə Çində olduğu kimi sərt hökmlər çıxarılmır, o biri tərəfdən də həsəd aparır ki, keşke, bizdə də Çindəki kimi qanun-qayda olaydı, talan-qarət olmayaydı.

Di gəl, şair demişkən, iki hissən əlində gəl oynama sən, gülüm. Çindəki kimi sərt qanunlar və total nəzarət olsa, nə qədər tanış-biliş içəri gedəcək, olmayanda da eynən oradan-buradan xəbər gəlir ki, 3-4 milyon basıb yedilər, 1 milyonluq iş görmədilər.

Hökumət istəsə də Çindəki kimi edə bilməz. İctimaiyyət (tutulanların qohumları, keçmiş işçiləri, yerliləri) ayağa qalxar, etiraz edər, deyər, ta nə oldu, niyə Stalin dövrünə qayıdırınsınız. Xəlil Rza Ulutürkəndən şair söyləyərlər: "Davam edir 37, daha kəskin, daha ciddi".

Zarafat etməm. İnanmayan indiyədək korrupsiyada ittiham edilərək tutulanları müdafiə edənlərin yazdığı şərhlərə baxsın. Hamısı yazır ki, "yıxılana balta çalırınsınız", "varlıların pulunu sayırınsınız", "özünü vəzifədə olsanız, guya pul yığmazdınız", "onlar vəzifədə olanda niyə yazmırdınız" və s.

Sadə bir cavab: onlar vəzifədə olanda varidatlarının nə tamam siyahısını yazsaydıq, bizi məhkəməyə verər, tutdurdular. İndi özləri tutulanda da yazmamalıyıq ki, bu, kişilikdən deyil. Yeni dövlətin büdcəsini, xalqın cibini soymaq kişilikdəndir, amma bu barədə nə əvvəl, nə də sonra yazmaq, danışmaq olmaz. Kişilik kriteriyaları izn vermir.

Çində elə deyil. Orada korrupsioneri müdafiə etməyə pis baxırlar və şəir-şüar qışqırmağa imkan vermir. Rüşvətlə tutulub, vəssalam. Nə bəraət, nə "məhkəmə salonundan azad etmək", nə "dəymiş ziyanı ödətdirərək icbari iş kəsmək", elə şey yoxdur.

Kim bilir, bəlkə Çin möcüzəsinin səbəblərindən biri də bu total qanunpərəstlikdir?

Heykəli hara köçürməli

Zamin HACI
 zaminhaci@gmail.com

"Deməyə sözü olanlar həmişə susurlar"
(Pablo Eskobar)

Yenə bizi gündəmdən, vacib məsələnin müzakirəsindən yayındırdılar. Parlamentdə ana dilinin qorunması uğrunda mübarizə başlamışdı, ancaq iclasda iştirak edən AYB sədri Anar müəllim heç dəxli olmadan Həsən bəy Zərdabinin İçərişəhərdəki heykəlinin köçürülməsi təklifini irəli sürdü, diskussiya tamamilə fərqli istiqamətə yönəldi. (Elə mən özüm də əslində başqa temada yazmaq fikrində idim, birdən ağıma gəldi ki, çoxdandır Anar müəllimin həyat və yaradıcılığını işıqlandırmıram, bu diqqətsizliyə görə dəyərli ziyalımız məndən inciyə bilər).

Heykəlin yeri, Anar müəllimin fikrincə, uğursuzdur, orada hansısa restoran açılıb, nəticədə guya turistlər elə zənn edirmiş ki, bu, hansısa qapıçının heykəlidir. Lap hesab edək, belədir. Bunun nəyi pisdır? Qapıçıya heykəl qoymaq olmaz? Bu nə burjuv yanaşmasıdır? Qoy turistlər də belə fikirləşib ölkəmizdə insana, sadə peşə sahibinə qoyulan hörmətə heyran qalsınlar.

Bakıda hara baxırsan, şair-yazıçı heykəlidir, baxmayaraq kitab oxuyan da yoxdur, imkan ver bir dəne də qapıçı heykəli olsun. Üstəlik, ölkəmiz Şərq və Qərb arasında qapı rolunu oynayır, lap simvolik çıxır. Hətta biz lazım gəlsə, misal üçün, "Qarabağ" Çempionlar Liqasında babat yer tutsa, Şəhruddin Məhəmmədəliyevə Sahil bağında - Anar müəllimin ofisi ilə üzbəüz heykəl qoymalıyıq.

İkincisi, Həsən bəy özü haradasa qapı açan bir insan olub, milli mətbuatımızdan tutmuş, milli teatrımıza qədər çox sahələrə qapı açıb, yol yaradıb. İndi bir əcnəbi turistinin onun heykəlini qapıçı heykəli zənn etməyi lap gözəl.

Tək daşlar yerinə oturmur dünyada, heykəllər də bəzən yerinə oturur. Məsələn, niyə hələ də Bakıda Rəsulzadəyə heykəl qoyulmur? Çünki yerini tapmamışıq! Tapan kimi, onu anlayan kimi heykəlini də qoyacağıq, inşallah.

Üçüncüsü, Anar müəllim Zərdabinin heykəlini Pedaqoji Universitetin bağına köçürməyi təklif edir, halbuki həmin bağda bu heykəli il ərzində beş adam görməyəcək. Hətta mən deqiq bilərəm ki, bu saat həmin Pedmektəbin tələbələri arasında sorğu keçirsən, onların onda biri Zərdabinin kim olduğundan xəbərsiz çıxacaq. Elə isə niyə heykəl ora köçürülür? İçərişəhər isə turistik bölgədir, hər gün yüzlərlə adam ziyarət edir və istər-istəməz Həsən bəyin kimliyi ilə maraqlanırlar.

Maraqlıdır ki, Anar müəllim nəşriyyatın qabağını təklif etmir, çün, qəzetçiliyin axırının çatdığını bilir. Əslində yazıq Zərdabi özü də o vaxt "Əkinçi"ni zülümlə buraxırdı, nə abunəçi vardı, nə qəzet alan, ona görə 2-3 il sonra bağlanmışdı. Azərbaycan xalqını mədəniyyət və maarif, söz azadlığı, informasiya təminatı deyil, Spartakla Təhminənin bağda mazaqlaşması maraqlandırdığı çoxdan məlumdur, aksiomdur.

Sözgeşi, Həsən bəyin tək heykəli yox, hətta ölüsü belə qəbirdə rahatlıq tapmayıb, 3 dəfə yerini dəyişmişik.

Ancaq dəli şeytan deyir ki, Anar müəllimin Həsən bəyin heykəlini köçürmək arzusunda şəxsi məqsədləri də vardır. Bu ehtimalımızı gücləndirən mühüm element təzəlikcə ortalığa çıxmışdı: ünlü heykəltəraş Ömər Eldarovun sayın Anar müəllimin portreti və heykəli üzərində çalışdığı söhbətləri mediada yayılmışdı. Doğrudur, sonra Ömər müəllimin bu portreti şəxsi istəyi ilə hazırladığı barədə təkziblərin olduğu da söylenebilir. Təki belə olsun. Ancaq xəbər düz idisə, zənn etmək olar ki, Anar müəllim Zərdabinin heykəlini köçürüb ora məhz özünün heykəlinin qoyulmasını arzular-yır!

Ehtimalımı gücləndirən detallı mən dünən mediada oxudum. Orada Anar müəllim deyir: "Zərdabinin həmin heykəlini atam Ensiklopediyanın müdiri çalışarkən sifariş vermişdi".

Bu, təxminən "Bizim evin qabağında niyə maşın saxlamısan" iradına oxşayır.

Bəlli olduğu kimi, ötən ay - noyabrın 5-də və 8-də 35 ildən sonra ilk dəfə Rusiya və Qazaxıstanla Ermənistanla buğda yüklərinin Azərbaycan və Gürcüstan üzərindən birbaşa dəmir yolu tranziti həyata keçirilib. Bugünlərdə isə Bakı qonşu ölkəyə neft məhsulları satmaq barədə qərar verib.

Qeyd edək ki, az öncə Azərbaycan və Ermənistan neft məhsullarının ixracını müzakirə edib. Bunu Azərbaycan Prezidentinin köməkçisi Hikmət Hacıyev Doha Forumunda çıxışı zamanı deyib. Hikmət Hacıyevlə eyni paneldə Ermənistan Təhlükəsizlik Şurasının katibi Armen Qriqoryan da iştirak edib. Hikmət Hacıyev Azərbaycan üçün Ermənistanla müharibənin bitdiyini deyib. O, neft və neft məhsullarının ixracı məsələsinin Ermənistan baş nazirinin müavini Mqer Qriqoryanın keçən həftə Qəbələyə səfəri zamanı müzakirə edildiyini bildirib. H.Hacıyev həmçinin bir müddət əvvəl Azərbaycan ərazisindən Ermənistanla buğda ixracına izn verilməsinin regionda sülh üçün vacib töhfə olduğunu bildirib.

Artıq o da məlumdur ki, Gürcüstan Azərbaycan neft məhsullarının Ermənistanla ilk dəfə həyata keçiriləcək tranzitə əlavə rüsum tətbiq etməyəcək. Baş nazir İrakli Kobaxidzenin göstərişi ilə "Gürcüstan Dəmir Yolları"na həmin yükün tamamilə pulsuz daşınması tapşırılıb. Bəlidir ki, Bakı-Tiflis-Ceyhan kimi nəhəng ixrac kəməri Azərbaycanın global enerji bazarındakı rolunu möhkəmləndirib və neft məhsullarının emalı sahəsində də ölkə regionda aparıcı mövqedədir. Ermənistan isə enerji mənbələri baxımından məhdud imkanlara malikdir və neft məhsullarını əsasən idxal yolu ilə əldə edir. Bu idxal marşrutlarının böyük hissəsi yanlış geosiyasi xəritənin nəticəsi olaraq bahalı, riskli və məhdud alternativli olaraq qalır.

Buna görə də Ermənistan üçün Azərbaycan neftinin və neft məhsullarının potensial ixracı nəzəri baxımdan iqtisadi cəhətdən sərfəli görünə bilər. Lakin bu ehtimalın reallaşması ilk növbədə siyasi mühitdən asılıdır. Azərbaycan və Ermənistan arasında uzun illər davam edən münaqişə böyük etimad uçurumu yaradıb. Neft və neft məhsulları kimi strateji əhəmiyyətli məhsulların ticarəti isə tərəflər arasında yüksək səviyyədə siyasi sabitlik və möhkəm etimad tələb edir.

Bakı nefti Ermənistanda - Azərbaycan yeni gündəm yaradır

Cənubi Qafqaza dayanıqlı sülhün gəlməsi üçün tarixi ilk imza atılır; bu qərar Paşinyanın daxildə əlini gücləndirəcəkmi?

Erməni jurnalist Arşaluy Mqdesyan yazıb ki, Azərbaycandan neft və neft məhsullarının idxalı ölkədə yanacağın qiymətini ucuzlaşdırabilir (Teleqraf.az). Jurnalist qeyd edib ki, Ermənistanın pərakəndə satış bazarında benzin və dizel yanacağı Azərbaycandakı bazar qiymətlərindən iki dəfə bahadır: "Dünyanın müxtəlif şəhər və ölkələrində yanacağın qiyməti (benzin, dizel) ilə bağlı yenilənmiş və müqayisəli məlumatları təqdim edən "Global Petrol Prices"-in məlumatına görə, 2025-ci ilin dekabr ayında yanacaq bazarının orta qiymət mənzərəsi belədir:

Ermənistan
1 litr benzin - 1,36 dollar
1 litr dizel yanacağı - 1,31 dollar
Azərbaycan
1 litr benzin - 0,6 dollar
1 litr dizel - 0,5 dollar.

Ermənistanda yanacağın qiymətləri əsasən bazarın oligopolizasiyası və baha başa gələn maddi-texniki çətinliklər səbəbindən həmişə qonşu ölkələrlə müqayisədə yüksək olub".

Mqdesyan hesab edir ki, coğrafi yaxınlıq səbəbindən Azərbaycandan Ermənistanla neftin daşınması ucuz başa gələcəyi üçün bu, daxili bazarda qiymətlərə də təsir göstərə bilər.

Bəs rəsmi Bakı sülh müqaviləsi imzalananaqədər İrəvana daha hansı güzəştləri edə bilər, neft-qazın satışı da mümkünmü? Nəhayət, Bakının bu güzəşti Ermənistanın

Rusiya və İrandan asılılığını nə dərəcədə azaldacaq və Paşinyanın daxildəki mövqeyini necə ücləndirəcək?

ReAI Partiyasının sədri Natiq Cəfəri bildirdi ki, bu, artıq həll olunmuş məsələdir. Onun sözlərinə görə, yaxın vaxtlarda neft məhsulları Gürcüstan üzərindən Ermənistanla göndəriləcək: "İlk partiya üçün Gürcüstan tranzit haqqı almayacaq. Ona görə də reallaşmaqda olan layihədir. Bu məsələnin Rusiya və İranı narahat etməsi Azərbaycanı maraqlandırmır. Əsas olan budur ki, iki tərəf qiymət məsələsində razılığa gələcək. Hesab edirəm ki, bunun davamı olaraq Azərbaycan qazının Ermənistanla nəqli müzakirə ediləcək".

Politoloq Züriyyə Qarayeva da qeyd etdi ki, Azərbaycan və Ermənistan sülh razılaşmasını hərtərəfli inkişaf etdirir: "Cənubi Qafqaza sabitlik yalnız bir müqavilə imzalamıqla gəlmir. İstənilən sənəd hər an pozula bilər. Əgər biz dayanıqlı sülh və təhlükəsizlik istəyirik, bölgədə sabitliyi təmin edəcək addımlar atmalıyıq. Onlardan biri də iqtisadi sahədə əməkdaşlıq, enerji layihələri, logistikalar, dəhlizlərdir. Belə olan halda, hər bir tərəf əmin-amanlıq, sabitlik istəyir. Çünki hərbi eskalasiya, qeyri-sabitlik olanda regionda inkişaf, sülh mümkün deyil. Ona görə həm neft məhsullarını göndərmək, həm gələcəkdə Zəngəzur dəhlizinin açılması Cənubi Qafqaza dayanıqlı sülh gətirə bilər. Bu qərar Avropa və ABŞ tərəfindən də al-

qışlanacaq. Azərbaycan dünyaya bir daha nümunə göstərir ki, 30 il torpağını yağmalayan işğalçı qüvvələri dəstəkləyənlər dərs götürsünlər, humanist olduğumuzu görsünlər. Biz 44 günə ədaləti bərpa etdik, indi isə barış əlini uzadıraq ki, bölgədə müharibələr yox, regional əməkdaşlığın inkişafı genişlənsin".

Sosial Hüquqların Müdafiə Mərkəzinin rəhbəri Xəzər Teyyublunun sözlərinə görə, sülhə aparan yol bir çox güzəştləri və əməkdaşlıqları zəruri edir. Onun fikrincə, Bakı nefti Ermənistanla gedəcək və bu jestimizi qarşı tərəf dəyərləndirməyi bacarmalıdır: "Ermənilər bilməlidirlər ki, etdikləri cinayətlərə, torpaqlarımızı işğal altında saxlamağa, dinc əhalimizi qətlə yetirdiklərinə baxmayaraq, biz Qarabağı azad etdikdən sonra sülh naminə bu addımı atırıq. Hərçənd ermənilər nankordur və tarix boyu çörəyimizi yeyib, suyumuzu içib xəyanət ediblər, amma biz nefti ona görə veririk ki, Cənubi Qafqaza daimi dinc həyat gəlsin. Erməni xalqı və dövləti bunu qiymətləndirməlidir. Biz bu addımı ermənilər yox, sülh üçün atırıq".

Hüquq müdafiəçisi hesab edir ki, bu razılaşma Paşinyana seçki ərəfəsində ciddi arqument qazandıra, rəqibləri qarşısında əlini gücləndirə bilər, həmçinin də Ermənistanın Rusiya və İrandan enerji asılılığını qismən azaldacaq.

□ **Emil SALAMOĞLU,**
"Yeni Müsavat"

“Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan dəfələrlə bəyan edib ki, Ermənistan-Türkiyə münasibətlərinin normallaşması və dövlət sərhədinin açılması prosesi yalnız Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh müqaviləsi imzalandıqdan sonra başlayacaq. Türkiyə bu yanaşmasını dəyişməyəcək”.

Bunu erməni politoloq Ruben Safrastyan deyib.

O xatırladı ki, Rusiyanın regiondakı rolu zəifləyib, Türkiyənin təsiri isə artıb: “Buna görə də Ermənistan və Azərbaycan arasında sülh müqaviləsinin tezliklə imzalanması Türkiyə tərəfinin marağındadır”. (Axez.az)

Doğrudan da rəsmi Ankaranın mövqeyi dəyişməz qalır: öncə Bakı-İrəvan münasibətləri qaydaya düşməli, sonra Ankara-İrəvan.

“Ermənistanla Türkiyə arasında sərhədin tam açılması regionda kommunikasiyaların açılması zəncirinin növbəti mühüm həlqəsidir”.

Dekabrın 4-də Ermənistanın xarici işlər naziri Ararat Mirzoyan Vyanada ATƏT Nazirlər Şurasının 32-ci sessiyasındakı çıxışında belə deyib. Mirzoyan qeyd edib ki, Ermənistan, Azərbaycan və ABŞ liderlərinin 2025-ci il avqustun 8-də Vaşinqtonda imzaladığı bəyannamə tarixi əhəmiyyət kəsb edir. “ATƏT-in məsuliyyət zonasındakı ən qeyri-sabit və müharibə şəraitində olan regionlardan birində sülhün bərqərar olduğu bəyannamə”, - Mirzoyan vurğulayıb. O xatırladı ki, tərəflər Ermənistan-Azərbaycan sülh sazişini də paraflyayıb və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədrinə münəvişənin yekun simvolu kimi Minsk prosesinin strukturlarını ləğv etməyi birgə təklif ediblər.

Nazirin sözlərinə görə, Vaşinqton sammiti regional kommunikasiyalar, ölkədaxili, ikitərəfli və beynəlxalq əlaqələrin təmin edilməsi, o cümlədən Cənubi Qafqazın təhlükəsiz logistika mərkəzinə çevrilməsinə yönəlmiş “Trump yolu”nun həyata keçirilməsi üçün real imkanlar açıb. Mirzoyan Azərbaycanın Ermənistana tranzit məhdudiyyətlərini aradan qaldırmaq barədə açıqlamasını alqışlayıb.

“Birbaşa və praktiki nəticə olaraq, Azərbaycan-Gürcüstan-Ermənistan dəmir yolu marşrutu ilə artıq ilk taxıl yükləri Ermənistana gəlib”, - Mirzoyan qeyd edib. Nazir Ermənistanın da öz növbəsində Türkiyədən Azərbaycana və Azərbaycandan Türkiyəyə yük məhsullarının tranzitini təmin etməyə hazır olduğunu bəyan edib. “Təqdim etdiyim zəncirdə Ermənistan və Türkiyə arasında sərhədin tam açılması regionun transformasiyası prosesini başa çatdıracaq növbəti mühüm həlqədir. Biz Türkiyə ilə ikitərəfli münasibətlərin tam normallaşmasına yönəlmiş dialoqu fəal şəkildə davam etdiririk. Bununla əlaqədar nəzərinizə çatdırmaq istədim ki, bir neçə gün əvvəl iki ölkənin müvafiq qurumlarının nümayəndələri texniki müzakirələrin ikinci mərhələsini keçiriblər”, - Mirzoyan bildirib.

Musavat.com xəbər verir ki, Türkiyənin xarici işlər naziri Hakan Fidan 2025-ci ildə Ankara-İrəvan münasibətlərinin normallaşdırılması prosesinin yalnız Azərbaycanla tam koordinasiya əsasında aparıldığını bəyan edib.

Nazir bildirib ki, Türkiyə bölgədə davamlı sülhün təmin olunması və tərəflərin qarşılıqlı rəhbərlikdə fəaliyyət göstərməsi üçün bütün zəruri addımları atmağa davam edəcək.

Musavat.com xəbər verir ki, Fidan növbəti mərhələdə də prosesin Bakı ilə birgə xətt üzrə davam etdiriləcəyini vurğulayıb. Onun sözlərinə görə,

Ərdoğanın Azərbaycan şərti - sülhə əngəl hansı ölkədir?

Ankaranın sərhədlərlə bağlı mövqeyi dəyişməzdir; bəs Moskva yekun sənədin imzalanmasında maraqlıdır mı - rəy

Ankara regionda sabitliyə töhfə verəcək hər addımı atmağa hazırdır.

Bəs Rusiya? Moskva da Türkiyə qədər sülh müqaviləsinin tezliklə imzalanmasında maraqlıdır mı? Deyilsə, niyə? Gələn il sənədin imzalanmasına ən böyük təhlükəni kimdən, hansı qüvvədən gözləməliyik?

Siyasi analitik Ramiyə Məmmədovanın qənaətinə görə, Rusiyanın sülhə əngəl olmaq üçün yeganə ümidi Ermənistanda haki-

miyyət dəyişikliyidir: “Paşinyan isə Moskvanın himayə etdiyi qüvvələrə qarşı cəbhə açıb. Hazırda kilsə, müxalifət, diasporla böyük bir mübarizə gedir, ciddi siyasi resurs xərclənir. Amma Paşinyan hər üç təhlükəni sıradan çıxarmaq üçün böyük yol qət edib. Ona görə gələn il seçkilərdə Kreml üzərində qələbəni təmin edəcəyini gözləyirəm. Bu qalibiyyət isə sülh yolunda böyük daşı ayağının altından təmizləmək olacaq. Yeni hazırda sülhə yeganə

əngəl kimi görünən Rusiyanın Ermənistan üzərində təsiri. Lakin reallıqlar və 8 avqust razılaşması, eləcə də Ukraynada münəvişə Rusiyanın Cənubi Qafqaza kobud müdaxilə imkanlarını məhdudlaşdırıb. Ona görə də seçkidə qələbədən sonra konstitusiyaya dəyişikliyi reallaşacaq və yekun sülh sənədi imzalanacaq. Artıq erməni ədliyyə naziri marta qədər yeni konstitusiyaya mətninin hazır olacağını bəyan edib. Bu da ondan xəbər verir ki, Azər-

baycanla sülh sazişi bağlandıqdan sonra Türkiyə Ermənistanla sərhədi açacaq”.

Təhlilçinin ehtimalı budur ki, Rusiya vəziyyəti gərginləşdirəcək, amma nəticə həsil olmayacaq: “ABŞ regionda Türkiyənin rolunu dəstəkləyir. Qardaş ölkə Cənubi Qafqazda mühüm gücə malikdir və Rusiyanı proseslərdən kənarlaşdırır. Artıq Zəngəzur koridoru elə bir global layihədir ki, Moskva buna əngəl ola bilməz. Zəngəzur dəhlizinin açılması da Ankaranın İrəvan qarşısında şərtlərdən biridir. Paşinyan bunu da anlayır ki, sərhədlərin açılması üçün həm də dəhlizin işə düşməsi istiqamətində addım atmalıdır. Eyni zamanda bugünlərdə Avropa İttifaqı Ermənistan strateji tərəfdaşlıq sənədi imzaladı. Əgər Paşinyan avrointeqrasiya yolunu tutubsa, Türkiyə ilə münasibətləri normallaşdırmağa məhkumdur ki, Qərbdən gedən yolu açılsın. Yəni Rusiyanın təzyiq imkanları qalsa da, ABŞ, Böyük Britaniya, Avropa İttifaqı, Türkiyə bu proseslərdə iştirak edir. Belə desək, Rusiya artıq Ermənistanı itirir, İrəvan da Ankara ilə quru sərhədinin açılması üçün bütün şərtləri qəbul etməlidir”.

□ **Emil SALAMOĞLU, “Yeni Məsəvat”**

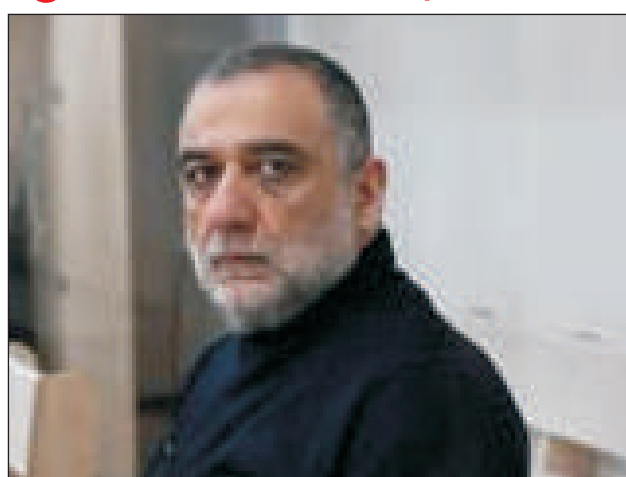
Moskva və İrəvanda Vardanyan üçün kampaniya - təxribat

Rubenə “sevgi məktubları” yazdırılır

Bakıda mühakiməsi davam edən Ruben Vardanyan məktub göndərilməsi kampaniyası başlanıb. “Tribuna” erməni mediasına istinadla məlumat verir ki, bununla bağlı əhaliyə çağırış olunub.

Kağız məktublar dekabrın 21-i daxil olmaqla, İrəvanda xüsusi məntəqələrdə qəbul ediləcək, sonra mərkəzləşdirilmiş qaydada Ruben Vardanyana göndəriləcək.

Məktubların qəbul ediləcəyi ünvanlarından birinin Moskvada olması göstərir ki, məhz Rusiyada olan erməni diasporu fəallıq nümayiş etdirir. Ermənistanda və Rusiyada başlanılan kampaniyanın məqsədi Vardanyanın “əzabkeş qəhrəman” obrazının formalaşdırılmasıdır. Halbuki o, Rusiya vətəndaşlığından imtina edərək qanunsuz şəkildə sərhədi keçib və Xankəndinə yerləşib, bir müddət sonra qondarma rejimin “dövlət naziri” olub, dinc erməniləri silahlanmağa və Azərbaycana tabe olmağa çağırıb. O, dövlət rəh-

bərliyini təhdid edib, “artsax”dan imtina edilməyəcəyini bildirib.

Bütün kapitalı və varlığını “artsax”dan imtina edilməyəcəyini bildirib. Bütün kapitalı və varlığını “artsax”dan imtina edilməyəcəyini bildirib. Bütün kapitalı və varlığını “artsax”dan imtina edilməyəcəyini bildirib.

qanunlarını və adətlərini pozma), 116 (silahlı münəvişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma), 214 (terrorçuluq), 214-1 (terrorçuluğu maliyyələşdirmə), 218 (cinayətkar birlik (təşkilat) yaratma), 228 (qanunsuz olaraq silah, onun komplekt hissələrini, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular əldə etmə, başqasına vermə, satma, saxlama, daşıma və gəzdirmə), 270-1 (aviasiya təhlükəsizliyi-

nə təhdid yaranan əməllər), 278 (hakimiyyəti zorla ələ keçirmə və onu zorla saxlama, dövlətin konstitusiyaya quruluşunu zorla dəyişdirmə), 279 (qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələri və qrupları yaratma), 318-ci (Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədini qanunsuz olaraq keçmə) və digər maddələrində nəzərdə tutulan əməllərin törədilməsi ilə bağlı yekun ittiham elan olunub.

Bəs bu məktub kampaniyasının bir nəticəsi ola bilər mi? Məktublar ona çatdırılmalıdır mı? Burada əsas məqsəd nədir?

Siyasi və Hüquqi Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri Xəyal Bəşirov “Yeni Məsəvat”-a bildirdi ki, Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazilərində saxladığı, Azərbaycan dövlətinə və qanunlarına qarşı cinayət addımları atmış, ağır cinayətlərdə ittiham olunan Vardanyan və digər məlum şəxslərin mühakimə prosesini həyata keçirdiyinə görə Azərbaycana qarşı müxtəlif kampaniyaların aparıldığı-

nın dəfələrlə şahidi olmuşuq: “Həmin o şəxslərin zaman-zaman siyasi məhbus, hərbi əsir adlandırılması, adlarına statuslarına uyğun olmayan digər epitetlərlə qeyd olunmasına vaxtaşırı rast gəlirik. Amma bütün bu kampaniyalar Azərbaycan dövlətini həmin şəxslərin mühakimə edilməsindən yayındıra bilməyib və bundan sonra yayındıra bilməyəcək. Məktub yazma kampaniyasında məqsəd dünyanın diqqətini Bakıda keçirilən məhkəmə prosesinə cəlb etməkdir. Belə bir rəy yaratmağa çalışırlar sanki Ruben Vardanyanı böyük kütlələr sevir. Halbuki bu adam Azərbaycan qanunlarını və beynəlxalq konvensiyalarını tapdalayaraq Azərbaycan ərazisinə qanunsuz keçmiş, orada separatçı cinayətkar rejimə, qanunsuz silahlı dəstələrə dəstək vermiş, müharibə çağırışları etmiş, quldur rejiminin qondarma “dövlət naziri” olmuş bir şəxsdir. Çoxlu sayda cinayətlər törətdiyi aydın olan bir adama “sevgi məktubları” yazmaq və yazdırmaqla Azərbaycana təsir göstərəcəklərini düşünürlərsə, yanılırlar. Məktub kampaniyası məsələsi ilə bağlı Azərbaycan dövləti qanun çərçivəsində müvafiq addımları atacaq”.

Hüquqşünas qeyd etdi ki, Azərbaycanda həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin

hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında 2012-ci il qanunu var və bu qanun indi də qüvvədədir: “Həmin o qanun bu gün həbsdə olan şəxslərin hüquq və azadlıqlarını təmin edir. Ruben Vardanyan istintaq təcridxanasında saxlanılır. Məhkəmə prosesi davam etdirilir və məhkəmənin hökmü elan olunub qüvvəyə minənədək o təcridxanada saxlanacaq. Ondan sonra Vardanyan cəzaçəkmə müəssisəsinə göndəriləcək. Hazırkı mərhələdə o həbsdə olan şəxs statusundadır və ona vəkili və ailə üzvləri tərəfindən göndərilən məktublar, yazışmalar qeyd etdiyim qanunun tələblərinə uyğun şəkildə çatdırılır. Həbsdə olan şəxslərin müdafiəçiləri ilə yazışmalarına məhdudiyyət qoyulmur. Söhbət həbsdə olan şəxsə hüquqi yardım göstərməyən, ailə üzvü olmayan şəxslərin məktub göndərməsindən gedirsə, bu da 2012-ci ildə qəbul olunmuş qanunun müvafiq maddəsinin təsiri altına düşür. Ağır cinayətlərdə ittiham olunan şəxslərə məktub göndərilməsi məsələsində məhdudiyyətlər də tətbiq olunmasını qanun nəzərdə tutur. Məktublar təxribat xarakterli məqsədlərə xidmət edərsə, məhdudiyyət tətbiq olunmasına qanun icazə verir”.

□ **Etibar SEYİDAĞA, “Yeni Məsəvat”**

Azərbaycanda növbəti il üçün büdcə müzakirələri yekunlaşıb. Milli Məclisdə büdcə layihəsi və ona əlavə sənədlərin son müzakirələri zamanı çıxış edən baş nazir Əli Əsədov bildirib ki, 2026-cı ildə icmal büdcənin gəlirləri təqribən 45 milyard manat, xərcləri isə 48,8 milyard manat proqnoz olunur: "İcmal büdcənin kəsirinin ÜDM-ə nisbəti 2,9 faizdir. Makroiqtisadi proqnozlara əsasən 2026-cı ildə qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM-in 5 faillik real artım tempi proqnozlaşdırılır. Neft-qaz hasilatı istisna olmaqla, ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələri artımla proqnoz olunur. Azərbaycan iqtisadiyyatı son illərdə texnoloji modernləşmə və rəqəmsal transformasiya mərhələsinə daxil olmuşdur. İqtisadi artımın keyfiyyət göstəriciləri yüksəlmiş, iqtisadi infrastrukturun müasirləşdirilməsi, innovasiya və rəqəmsallaşma əsas prioritetə çevrilib. Orta müddətli dövrdə iqtisadiyyatımızın aparıcı qüvvəsi qeyri-neft sektoru olacaq. Əgər strategiyamızın başlanğıc dövründə 2022-ci ildə ÜDM-in həcmində 52 faizini qeyri-neft sektoru təşkil edirdisə (2025- 72 faiz), bu nisbət 2029-cu ildə 80 faizi üstələyəcək".

Əli Əsədov qeyd edib ki, 2026-cı ilin dövlət büdcəsində investisiya yönümlü dövlət proqramlarının maliyyə təminatı üçün kifayət həcmdə vəsait nəzərdə tutulur.

Büdcə sənədinə əsasən 2026-cı il dövlət büdcəsinin gəlirləri 38 milyard 609 milyon manat, xərcləri 41 milyard 703 milyon 600 min manat proqnozlaşdırılır. Bu, 2025-ci ilə müqayisədə cüzi - 0,7 faiz çoxdur. Dövlət büdcəsi kəsirinin yuxarı həddi olaraq 3 milyard 94,6 milyon manat götürülüb ki, bu da ÜDM-in 2,3 faizinə bərabər olmalıdır. Bu, 2025-ci ilin proqnozu ilə müqayisədə 43,0 milyon manat və ya 1,4 faiz çoxdur.

Büdcə layihəsinə əsasən gələn il dövlət büdcəsi kəsirinin 125 milyon manatı dövlət özəlləşdirilməsindən daxilolmalar hesabına maliyyələşdiriləcək. Kəsirin daha 400 milyon manatı vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığının vəsaitləri hesabına örtüləcək. Həmişə olduğu kimi, hökumət 2026-cı ildə büdcə kəsirinin mühüm hissəsini 2 milyard 569,6 milyon manatını daxili və xarici borclanma hesabına bağlamağı planlaşdırır.

Hesablama Palatasının büdcə layihəsinə verdiyi rəyə görə, 2026-cı ilin büdcə layihəsində də cari ilin dövlət büdcəsində müşahidə olunan tendensiya davam etdirilib, büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsində borclanma həcmində yüksək səviyyədə olması dövlət borcuna xidmət xərclərinin artımını şərtləndirib: 2026-cı ilin proqnozlaşdırılan dövlət büdcəsi üzrə kəsirin həcmi 3 milyard 94,6 milyon manat, dövlət borcuna xidmət

Büdcənin çatmayan üç milyardı - yeri necə doldurulacaq?

xərcləri isə 2 milyard 457,6 milyon manat məbləğində müəyyən edilib. Əvvəlki illərin proqnoz göstəriciləri ilə müqayisədə 2025 və 2026-cı illərdə bu iki göstəricinin bir-birinə kəskin şəkildə yaxınlaşması diqqəti cəlb edən məqamlardandır. Bu tendensiya büdcə kəsirinin demək olar ki, böyük hissəsinin borca xidmət xərclərinin maliyyələşdirilməsinə yönələn "məcburi yük" səviyyəsinə yaxınlaşmasına səbəb olur ki, bu da əlavə risklər formalaşdırır".

Açıqlanan rəqəmlər göstərir ki, büdcə kəsirinin yaranmasında dövlət borcuna xidmət xərclərinin payı böyük sürətlə artır. Nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət borcuna xidmət xərclərinin kəskin artımı mənfi tendensiya-dır: 2026-cı il dövlət büdcəsinin layihəsində büdcə xərclərinin funksional təsnifatında dövlət borcuna xidmət xərcləri "Ümumi dövlət xidmətləri" bölməsi üzrə xərclərin 44,6 faizini təşkil edir.

Hesablama Palatasına görə, kəsiri bağlamaq üçün dövlət borclanmasının artırılması büdcə kəsirinin formalaşmasında dövlət borcuna xidmət xərclərinin həlledici rola yüksəlməsinə gətirib çıxarır. Buna yol verməmək üçün kəsirin digər mənbələr hesabına daha böyük hissəsinin qapadılmasına nail olunmalıdır. Belə mənbələrdən biri kimi Palata dövlət əmlakının özəlləşdirilməsini qeyd edir: "2026-cı

ilin dövlət büdcəsində özəlləşdirilmədən daxilolmalar üzrə proqnozlaşdırılmış məbləğ əvvəlki illərlə müqayisədə artım nümayiş etdirməyib, bu məbləğin mövcud potensialı tam əks etdirməyib qənaətdəyik. Büdcə layihəsində 2026-cı il dövlət büdcəsi kəsirinin maliyyələşdirilməsi mənbələrindən biri kimi dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən daxil olan vəsait 125 milyon manat məbləğində nəzərdə tutulub ki, bu da 2025-ci ilin proqnoz göstəricisindən 15 milyon manat və ya 13,6 faiz çoxdur. 2025-ci ilin 8 ayı ərzində dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən dövlət büdcəsinə 96,6 m milyon manat vəsait daxil olub ki, bu da 2025-ci il üçün illik proqnoz (110 milyon manat) 87,8 faizinə bərabər olmaqla, 8 ayın proqnozundan (73 milyon manat) 23,6 milyon manat və ya 32,3 faiz çoxdur. Cari ilin altı ayında özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə hesablanmış, lakin dövlət büdcəsinə ödənilməmiş borc üzrə qalıq məbləğ 19,8 milyon manat artaraq 57,7 milyon manat təşkil edib. Ölkə başçısının 27 dekabr 2024-cü il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan Sənaye Korporasiyası" ASC-nin ləğv edilməsi və onun tabeliyində olan müəssisələrin özəlləşdirilməyə açılması, eləcə də "Aqrarkredit" QSC-nin tabeliyindəki müəssisələrin, Energetika Nazirliyinin alternativ enerji istehsalı obyektlərinin, həmçinin ləğv edilmiş

"Azərkontrakt" ASC-yə aid olub özəlləşdirilməsi məqsəduyğun hesab edilən əmlakların özəlləşdirilməyə çıxarılması nəzərdə tutulub. Bununla yanaşı, özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə vaxtı çatmış (hesablanmış), lakin dövlət büdcəsinə ödənilməmiş vəsaitlər üzrə əhəmiyyətli məbləğdə qalıqların mövcudluğu nəzərə alınarsa, 2026-cı ildə bu istiqamət üzrə proqnozlaşdırılan 125 milyon manat daxilolmadan daha yüksək potensialın mövcud olduğu qənaətinə gəlmək mümkündür".

Palata bildirir ki, 2026-cı il dövlət büdcəsi kəsirinin 83 faizinin dövlət borclanması hesabına maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulsa da, cari ilin 8 ayı ərzində xaricdən cəlb edilmiş kreditlər üzrə daxilolmaların icra göstəricisi növbəti ildə də nəzərdə tutulmuş vəsaitin tam həcmdə istifadə olunmayacağını deməyə imkan verir: "2026-cı il dövlət büdcəsinin layihəsi ilə təqdim edilmiş məlumatlara əsasən xaricdən cəlb edilmiş kreditlər hesabına 850 milyon manat vəsait cəlb edilməsi nəzərdə tutulub. 2025-ci ilin 8 ayı ərzində xaricdən cəlb edilmiş kreditlər hesabına 102,9 milyon manat vəsait daxil olub ki, bu da 2025-ci il üçün illik proqnoz (895,9 milyon manat) 11,5 faizinə bərabər olmaqla, 8 ayın proqnozundan (385,3 milyon manat) 282,4 milyon manat və ya 73,3 faiz azdır.

2026-cı ildə daxili borclanma üzrə limit sabit saxlanıb, xarici borclanma və dövlət zəmanəti üzrə limitlər əhəmiyyətli artırılıb, lakin bununla bağlı büdcə zərfində müvafiq alt sənədlər təqdim edilməyib. Təqdim edilmiş məlumatlarda orta müddətli perspektivdə dövlət borcunun sürətlə artması ilə büdcə gəlirlərinin məhdud artımı arasında disbalans müşahidə olunub, bunun isə borca xidmət xərclərinin fiskal yükə payını artıraraq fiskal manevr imkanlarını məhdudlaşdırır və prioritet xərclərin maliyyələşdirilməsinə təsir riskini yarada biləcəyi qənaətinə gəlinib.

Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim edilmiş "Azərbaycan Respublikasının 2026-cı il və sonrakı üç il üçün dövlət büdcəsinin layihəsi üzrə gəlir və xərclərin proqnozu" və dövlət borcunun orta müddətli dövr üzrə göstəricilərinin təhlili bir sıra fiskal riskləri ön plana çıxarır. Belə ki, təqdim edilmiş məlumatlara əsasən, orta müddətli dövrdə dövlət borcunun həcmi cari səviyyə (25,7 milyard manat) ilə müqayisədə təqribən 24,5 faiz artacaqsa, dövlət büdcəsinin gəlirləri dövrün sonuna cəmi 1,5 milyard manat və ya 3,9 faiz artacaq".

Bildirilir ki, bu dinamika dövlət borcunun artım sürəti ilə büdcə gəlirlərinin artım tempi arasında əhəmiyyətli uyğunsuzluq yaradır və bir sıra riskləri aktuallaşdırır: Əvvəla, borca xidmət

xərclərinin kəskin artımı digər prioritet istiqamətlərə (sosial, investisiya və infrastruktur xərcləri) maliyyə resurslarının yönəldilməsini məhdudlaşdırır. İkincisi, borc və gəlir arasındakı disbalans uzunmüddətli perspektivdə dövlətin borc davamlılığına, kredit reytinglərinə və maliyyə bazarlarında mövqeyinə mənfi təsir göstərə bilər.

Qeyd edək ki, Maliyyə Nazirliyinin açıqladığı məlumatdan aydın olur ki, bu ilin 11 ayında dövlət büdcəsinin gəlirləri 35,6 milyard manat, xərcləri isə 31,4 milyard manat təşkil edib. Nəticədə büdcədə 4,2 milyard manatlıq xərclənməmiş vəsait qalıb.

Hesablama Palatasının rəyinə görə, xərclənməyən vəsaitləri real büdcə profisitini hesab etmək doğru yanaşma olmaz: "2025-ci ildə 9 ay ərzində dövlət büdcəsində qeydə alınmış profisit 4 milyard 474,2 milyon manat olmaqla, cari ilin müvafiq dövrü üçün proqnozlaşdırılmış profisidən 3 milyard 178,8 milyon manat çox olub. Proqnozdan kənarlaşmaya gəlirlərin yüksək icrası da təsir etsə də, əhəmiyyətli təsir xərclərin aşağı icrasından formalaşır. Belə ki, baxılan dövrdə fevral və iyun aylarından başqa digər 7 ayda dövlət büdcəsində profisit qeydə alınıb, ən böyük profisit yanvar ayında (1 milyard 711,8 milyon manat), ən böyük defisit isə iyun ayında (737,7 milyon manat) mövcud olub. Hesabat dövründə dövlət büdcəsi balansının bütün aylar üzrə proqnoz və icra məbləğləri fərqlənib, 6 ay üzrə kəsirin proqnozlaşdırılmasına baxmayaraq, onlardan mart, may, avqust və sentyabr aylarında dövlət büdcəsi profisitlə icra edilib, proqnozdan ən böyük kənarlaşma isə 1 milyard 62,2 milyon manat olmaqla sentyabr ayında qeydə alınıb. Bu ayda proqnoza əks meylin müşahidə olunması xərclərin proqnozdan 1 milyard 85,7 milyon manat aşağı icrası ilə əlaqəli olmuşdur.

Dövlət büdcəsi kəsirinin mənbələr üzrə maliyyələşdirilməsi barədə təqdim olunmuş məlumatlara əsasən, cari ilin 9 ayında təsdiq olunmuş 2 milyard 405 milyon manat qarşı 364,3 milyon manat daxilolma icra olunub ki, bu da 2025-ci il üçün (3 milyard 51,6 milyon manat) proqnozdan 11,9 faizini, 9 aylıq proqnozdan isə 15,1 faizini təşkil edir".

□ **Dünya SAKİT,**
"Yeni Müsavat"

Uşaq və gənclərin fiziki-mənəvi inkişafı

Uşaqların həyatında süni intellektin (Sİ) rolu sürətlə artır - məktəb dərslərindən tutmuş ev oyunları və ünsiyyətə qədər, yeni nəslə formalaşdırır ki, mütəxəssislər artıq onu "Generation AI" adlandırırlar. Bu barədə "The Economist" nəşri yazıb.

Müəllimlər təəccübləniblər: bəzi uşaqlar "Khan Academy" onlayn platformasından istifadə edərək riyaziyyat üzrə ev tapşırıqlarını "yardımcı" ilə yerinə yetirirdilər. Məlum oldu ki, bu, qədim yunan riyaziyyatçısı Pifaqorun rəqəmsal simulyasiyasıdır. Platforma uşaqlara keçmişin böyük düşüncülərinin Sİ-simulyasiyaları ilə qarşılıqlı əlaqədə olmaq imkanı verir və bu, təhsil üçün yeni imkanlar açır.

Demokratiya və Texnologiyalar Mərkəzinin (CDT) sorğusuna görə, amerikalı yeniyetmələr Sİ-dən evdə valideynlərdən, məktəbdə isə böyüklərdən daha çox istifadə edir. Sİ təhsil, nəzarət, oyun və ünsiyyət üsullarını dəyişdirir, unikal imkanlar açır, lakin yeni risklər də yaradır.

İki il ərzində ABŞ-də məktəblərdə Sİ-nin istifadəsi normaya çevrilib. "RAND Corporation"ın araşdırmasına görə, orta məktəb şagirdlərinin 61%-i və müəllimlərin 69%-i təhsil işində Sİ-dən istifadə edir. Bəzi hökumətlər bu tendensiyanı aktiv şəkildə dəstəkləyir. ABŞ-də Prezident Donald Tramp bütün fənlərdə Sİ əsaslarının tətbiqi barədə fərman imzalayıb, Sinqapur ibtidai məktəblərdə Sİ dərslərini tətbiq edib, Çin isə 2030-cu ilə qədər bütün məktəblərdə Sİ təhsilini planlaşdırır. "DeepSeek" şirkətinin yerləşdiyi Qanqjouda uşaqlar ildə azı on saat Sİ təhsili alır.

Müəllim və repetitor əvəzinə süni intellekt?

Müəllimlər tapşırıqlar, testlər və fərdi məşqlərin hazırlanması üçün Sİ-dən istifadə edirlər. İngiltərədə 68 məktəbdə pilot layihə göstərdi ki, ChatGPT-dən istifadə müəllimlərə dərslər hazırlığı vaxtını təxminən üçdə bir azaltmağa imkan verir.

Evdə uşaqlar Sİ-dən fərdi repetitor kimi istifadə edirlər. Çində imtahanlarda rəqabət Sİ-müəllimlər yaradan şirkətlərin inkişafını stimullaşdırır. Hindistan və Nigeriyada aparılan pilot araşdırmalar göstərdi ki, Sİ-dən istifadə oxuma və ingilis dili üzrə nailiyyətləri artırır, Tayvanda isə utancaq şagirdlər canlı müəllimlə müqayisədə botlar vasitəsilə materialı daha yaxşı mənimsəyirlər.

Süni intellekt uşaqlar üçün tələdir

Süni intellekt həm uşaqlar üçün öyrənmə aləti, həm də onların davranışlarını müşahidə edən texnoloji "tərəfdaş" a çevrilib. Mütəxəssislər bildirirlər ki, süni intellekt real istifadəçi davranışlarını, sual tiplərini və ünsiyyət formalarını izləyərək inkişaf edir. Bu prosesdə uşaqlar həm öncül istifadəçilər, həm də sınaq obyektləri rolunu oynayırlar.

ABŞ-də aparılan müşahidələr yeniyetmələrin evdə və məktəbdə valideynlərindən daha çox süni intellektə müraciət etdiyini göstərir. Onlar ev tapşırıqlarında, ünsiyyətdə və gündəlik suallarda süni intellektdən geniş istifadə edirlər.

Uşaq və gənclər

ÜSAVAT
N 225 (8835) 11 dekabr 2025

Süni intellekt uşaqların həyatını necə məhv edir

Hazır-nazir, ünsiyyət verdiyi olmayan uşaqlar yetişdiririk?

ciət etdiyini göstərir. Onlar ev tapşırıqlarında, ünsiyyətdə və gündəlik suallarda süni intellektdən geniş istifadə edirlər.

Tədqiqatlar göstərir ki, süni intellektdən kömək alan şagirdlərin beyin fəallığı azalır və onlar yazdıqları mətnləri daha zəif yadda saxlayırlar. Alimlər bunun uzunmüddətli öyrənmə prosesinə mənfi təsir edə biləcəyini qeyd edirlər.

Süni intellekt uşaqların ev həyatını və əyləncə modelini də dəyişir. Yeniyetmələr arasında "AI dostları" sürətlə populyarlaşır. Bəzi uşaqlar şəxsi mövzuları real insanlardan daha çox süni intellektlə bölüşürlər. Bu tendensiya psixoloqlar arasında narahatlıq yaradır.

Bundan başqa, ABŞ-də test mərhələsində olan bəzi süni intellekt oyuncaqlarının uşaqlarla qeyri-münasib dialoqlara girdiyi məlum olub. Bu

hallar təhlükəsizlik və etik standartların gücləndirilməsi zərurətini gündəmə gətirib.

Uşaqlar həm süni intellektin istifadəçiləri, həm də öyrənilən nümunələrdir. Süni intellekt onların davranışlarını, sual tiplərini və ünsiyyət formalarını müşahidə edir. Amerikalı yeniyetmələr həm evdə, həm də məktəbdə valideynlərindən daha çox süni intellektdən istifadə edirlər.

Mütəxəssislərə görə, süni intellekt uşaqların ev həyatı və əyləncəsini də dəyişir. Yeniyetmələr arasında süni intellekt "dostları" geniş yayılıb, bəziləri şəxsi mövzuları real insanlardan çox süni intellektlə bölüşürlər. Hökumətlər artıq uşaqlar üçün süni intellekt məhdudiyyətləri hazırlayıb və bu sahədə tənzimləmələrə başlayıblar.

Sİ oyunları suisidə aparır?

Evdə uşaqlar Sİ-dən daha çox istifadə edirlər. Oyunları istifadəçidir, unikal video və memlər yaradır, oyuncaqları canlandırır. Məsələn, "BrickGPT LEGO" konstruksiyalarını yığmağa kömək edir, "NaukNauk" yumşaq oyuncaq heyvanları danışan qəhrəmanlara çevirir, "Hasbro" və "Casio" Sİ-oyuncaqlar yaradır, Çin isə uşaqlar üçün cihazlarda Sİ-ni ən aktiv şəkildə tətbiq edir.

Buna baxmayaraq, risklər mövcuddur: US PIRG bəzi Sİ oyuncaqlarının təhlükəli məsləhətlər verə biləcəyini müəyyən edib. Onlayn yoldaşlar sosial həyatın bir hissəsinə çevrilir: amerikalı yeniyetmələrin yarsından çoxu Sİ yoldaşlarından ayda bir neçə dəfə istifadə edir, 10%-i isə onları dost və ya tərəfdaş kimi qəbul edir. Bəzən bu, faciələrə

səbəb olur, məsələn, 16 yaşlı Adam Reyn "ChatGPT" ilə ünsiyyətdən sonra intihar edib.

Hansı yaşda uşaqlar daha böyük təhlükədədir?

Amerika Psixologiya Assosiasiyasının yayımladığı araşdırma əsasən, gündəlik həyatında daha çox süni intellektlə qarşılıqlı münasibətdə olan 3-7 yaşlı uşaqlarda empatiya qabiliyyəti daha zəif inkişaf edir. Tədqiqatçılar bildirirlər ki, bu uşaqlar həmyaşıdlarının duyğularını tanımaqda və uyğun reaksiyalar verməkdə çətinlik çəkirlər. Harvard Universitetinin psixoloqu Liza Feldman Barrett bu barədə bildirib: "Empatiya yalnız danışığıla deyil, qarşılıqlı hisslər və bədən dili ilə öyrədilir. Süni intellekt isə bu cür təcrübələri simulyasiya edə bilmir".

Ekspertlər hesab edir ki, süni intellektdən düzgün istifadə faydalı ola bilər. Lakin bu texnologiya heç bir halda real ünsiyyətin yerini tutmamalıdır. Uşaq psixoloqu Amanda Morqanın fikrincə, emosional və sosial bacarıqların formalaşması üçün uşaq valideyn və ya bacıcı ilə zaman keçirməlidir. "Uşaqlar real emosional münasibətdə eddikcə və onlara cavab verdikcə empatiya inkişaf edir", - deyir o bildirib. Süni intellekt uşaqların inkişafında yeni imkanlar açsa da, emosional zəminli münasibətləri tamamilə əvəz edə bilmir. Uşaqların duyğusal dünyasını qorumaq və onların sosial bacarıqlarını gücləndirmək üçün texnologiya ilə insan arasında balans qorunmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyəsi əsasında nəşr olunur. Yazını hazırladı: Sevinc TELMANQIZI

Dərs vaxtı bu müəllimlərə məzuniyyət veriləcək

Pedaqoji işçilərə əmək məzuniyyətinin verilməsi qaydasında dəyişiklik edilməsi nəzərdə tutulur. Belə ki, bu məsələ Milli Məclisin Regional məsələlər komitəsinin dekabrın 3-də keçirilən onlayn iclasında müzakirə olunan "Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" qanun layihəsində əksini tapıb.

Mövcud qanunvericiliyə əsasən, bilavasitə təlim-tədris prosesində iştirak edən pedaqoji işçilərə əmək məzuniyyəti işə qəbul olunduqları tarixdən asılı olmayaraq, bir qayda olaraq məktəblərdə yay tətili dövründə verilir.

Modern.az-a açıqlamasında Milli Məclisin Elm və Təhsil Ko-

mitəsinin üzvü Ceyhun Məmmədov qeyd edib ki, məsələyə birinci belə yanaşmaq lazımdır ki, bütün sahələrdə işçilərə onların işlədiyi müddət nəzərə alınaraq ilin müxtəlif vaxtlarında məzuniyyət verilir: "Yalnız təhsil sahəsində biz bunu görmürük və buna görə də bu məsələnin hər kəs üçün

nəzərə alınmasına ehtiyac var. Bu, əslində çox vacib və önəmli bir məsələdir. Müəllimlərin də hüquqları tam təmin olunmalı və bərqərar edilməlidir. Yəni müəllimlər də ilin müxtəlif vaxtlarında məzuniyyətə çıxmalıdırlar".

Deputat diqqətə çatdırıb ki, burada söhbət əsasən tam ştatla çalışan müəllimlərdən gedəcək: "Hesab edirəm ki, prosesdən asılı olaraq bu qayda həm universitetlərdə, eləcə də məktəblərdə tətbiq oluna bilər. Zən-

nimcə, dərs mühitini və tədris şəraitini pozmadan belə bir addımın atılması mümkündür. Bu proses elə tənzimləyə bilər ki, kimin hansı işi, fəaliyyəti, yaxud ailə ilə bağlı ehtiyacı yaranarsa, məzuniyyətə çıxması mümkün olsun".

C.Məmmədov həmçinin vurğulayıb ki, bu səbəbdən narahatlığa heç bir əsas yoxdur və sözügedən məsələ praktik şəkildə həyata keçirilə bilər: "Amma burada ən vacib məsələlərdən biri tədris prosesinin pozulmaması və buna şərait yaradılmamasıdır. Təbii ki, məktəblərimizdə və universitetlərimizdə kifayət qədər müəllim var və ehtiyac yaranarsa, bir müəllim digərini əvəz edə bilər. Sadəcə, qeyd etdiyim istiqamətlər və məsələlər mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır ki, ümumi proses zərər görməsin".

Qeyd edək ki, layihəyə əsasən, bilavasitə təlim-tədris prosesində iştirak edən pedaqoji işçilərə əmək məzuniyyəti işə qəbul olunduqları vaxtdan asılı olmayaraq məktəblərdə yay tətili dövründə və ya işgötürənin razılığı ilə tədris ili ərzində verilə bilər.

Dünyada ilk: 16 yaşadək uşaqlara ilginclə qadağa

Avstraliya dünyada ilk dəfə 16 yaşdan kiçiklər üçün sosial şəbəkələri qadağan edib. Musavat.com xəbər verir ki, bu barədə "The Guardian" nəşri məlumat yayıb.

Nəşrin yazdığına görə, bu gündən etibarən Avstraliya-da yeni qanun qüvvəyə minib. Qanuna əsasən, dünyanın 10 ən böyük platforması avstraliyalı yeniyetmələrin hesablarını silməli və onların yeni hesab yaratmasının qarşısını almalıdır.

Qadağa Facebook, Instagram, Threads, X (Twitter), YouTube, Snapchat, Reddit, Kick, Twitch və TikTok kimi sosial şəbəkələrə şamil olunur. Tələblərə əməl etməyən platformaları 33 milyon dollara qədər cərimə gözləyir.

Yeni qanun iri texnologiya şirkətləri və söz azadlığını müdafiə edən qurumlar tərəfindən tənqid edilərsə də, sorğular avstraliyalıların əksəriyyətinin bu qərarı dəstəklədiyini göstərir.

Azərbaycanda cəmiyyəti narahat edən əsas sosial məsələlərdən biri də pensiya yaşının yuxarı olmasıdır. Xatırladaq ki, pensiya yaşının yüksəldilməsi prosesi 2017-ci ildə qanunvericiliyə edilən dəyişikliklərlə start götürüb. Həmin dəyişikliklərə əsasən, pensiya yaşı hər il 6 ay artırılmaqla tənzimlənməli idi. Kişilərlə bağlı artım prosesi 2021-ci ildə tamamlandı və hazırda kişilər 65 yaşda pensiya hüququ əldə edirlər. Qadınlarda isə proses 60 yaşdan başlayıb və daha uzun müddət davam etdiyindən yalnız 2027-ci ildə qadınların da pensiya yaşı 65-ə çatacaq. Bununla da mövcud artım mərhələsi yekunlaşacaq.

Məlum olduğu kimi, bir sıra ölkələrdə pensiya yaşı 67-dir. Azərbaycanda isə hazırda müəyyən edilmiş 65 yaş həddi kifayət qədər yüksək hesab olunur. Ekspertlər bildirirlər ki, ölkədə orta ömür uzunluğu nisbətən aşağıdır və buna görə də gözlənilən pensiya dövrü qısadır.

Bəs Azərbaycanda pensiya yaşının 65-dən 60-a endirilməsi mümkündürmü? Yoxsa əksinə, gələcəkdə daha da artacaq?

Mövzu ilə bağlı **İqtisadçı Rəşad Həsənov** "Yeni Müsavat"a danışib. İqtisadçı qeyd edib ki, dünya təcrübəsində pensiya yaşının müəyyən edilməsi zamanı bir sıra faktorlar nəzərə alınır: "Buraya orta ömür müddəti, əhalinin sağlamlıq səviyyəsi, əmək qabiliyyətli dövrün uzunluğu daxildir. Paralel olaraq son illərdə orta ömrün artması fonunda fiskal məsələlər də gündəmə gəlib. Yeni pensiya sisteminin maliyyə dayanıqlılığı problemləri ortaya çıxır. Çünki pensiya alanların yaşı artır, təbii artım sürəti aşağı düşür, döbii artım sayı azalır. Bu isə pensiya alanların sayı ilə əmək bazarında aktiv çalışanların sayı arasındakı nisbətə dəyişməsinə gətirib çıxarır. Dünya təcrübəsində qəbul olunmuş orta göstərici təxminən 1 pensiyaçıya 3 işləyənin olmasıdır. Lakin məsələ, Azərbaycan təcrübə-

sində bu rəqəm təxminən 1,6 nəfərdir. Hazırda ölkədə təxminən 1 milyon 100 min pensiyaçı var, 1 milyon 780 minə yaxın da maddi çalışan şəxs fəaliyyət göstərir. Faktiki olaraq sığorta ödəyənlərin sayı bu qədərdir. Bu kimi faktorların fonunda hökumətlər öz prioritetlərini müəyyən edirlər. Maliyyə sıxıntıları olan ölkələrdə fiskal məsələlər daha çox önə çıxır, maliyyə dayanıqlılığı güclü olan ölkələrdə isə prioritetlər artıq demografik siyasət və sosial rifah parametrləri əsasında müəyyən edilir və pensiya yaşı da bu çərçivədə müzakirə olunur".

Rəşad Həsənov bildirir ki, digər ölkələrdə pensiya yaşı ilə orta ömür arasında təxminən 14-15 il fərq olur. Azərbaycanda isə orta ömür təxminən 74 ildir və əgər bu fərqi 14-15 il götürdükdə o zaman pensiya yaşının təxminən 60 olması zərurəti formalaşır.

Ekspert deyib: "Lakin kişilərdə artıq pensiya yaşı 65-dir, qadınlarda isə 2027-ci ildə 65 yaşa çatdırılacaq. Hökumətin 2006-cı ildə təsdiq etdiyi göstəriciyə əsasən gözlənilən pensiya dövrü 12 ildir, yeni 144 ay. Biz bunu rifah səviyyəsi daha yüksək olan ölkələrdəki vəziyyətlə müqayisə edəndə fərq daha da kəskin görünür. Azərbaycanda 65 yaşla 74 yaş arasındakı fərqi baxanda, orta hesabla bir nə-

“Azərbaycanda pensiya yaşının 60-a endirilməsi mümkündür, yalnız o zaman ki...”

fər 9 il pensiya alır. Yeni gözlənilən pensiya dövrü 9 ildir. Kişilərdə isə bu göstərici, ümumiyyətlə, daha aşağıdır - təxminən 6-6,4 il. Məsələn, Yaponiyada orta ömür 89 ilə yaxındır, pensiya yaşı 67-dir. Kanadada orta ömür 88 il olsa da, pensiya yaşı 66-dir. Fərqlər göstərir ki, bəzi ölkələrdə orta ömür ilə pensiya yaşı arasında 22 ilə qədər fərq mövcuddur. Azərbaycanda isə bu fərq çox kiçikdir.

Eyni zamanda əmək şəraiti, insanların sağlamlıq sə-

viyyəsi və əmək qabiliyyətinin real vəziyyətinə baxanda da Azərbaycan üzrə durum çox ürəkəcan deyil. Bir yaponun, almanın, kanadalının 65 yaşında əmək bazarında göstərdiyi performansla azərbaycanlının 65 yaşında göstərdiyi performans eyni deyil. Üstəlik, həmin ölkələrdə əmək şəraiti daha yüngüldür, bizdə isə fiziki əməyin payı daha böyükdür. Yaş artdıqca insanların əmək bazarında aktiv qalması daha da çətinləşir. Bütün bu fak-

torları nəzərə alsaq, ən optimal variant - gender fərqi nəzərə alınmadan - Azərbaycanda orta pensiya yaşının 60 olmasıdır. Yeni 65 yaş kifayət qədər yüksək göstəricidir. Bu, pensiyaya çıxma əlçatanlığını azaldır və sistem üzrə göstəriciləri pisləşdirir".

Rəşad Həsənovun fikrincə, pensiya yaşının 60-a endirilməsi mümkündür, lakin burada əsas məsələ maliyyə dayanıqlılığıdır: "Azərbaycanda 5 milyon 100 min yetkin

nəfər deyil. Bu, hökumətin son 35 ildə həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin nəticəsi olaraq ortaya çıxan məsələdir. Bu problemi dəyişmək və həll etmək vətəndaşın deyil, dövlətin əlindədir.

Beləliklə, bəli, pensiya yaş həddini aşağı salmaq olar, lakin hökumətin real olaraq buna gedəcəyi gözlənilmir. Əksinə, pensiya yaşının artırılması məsələsi də gündəmədədir".

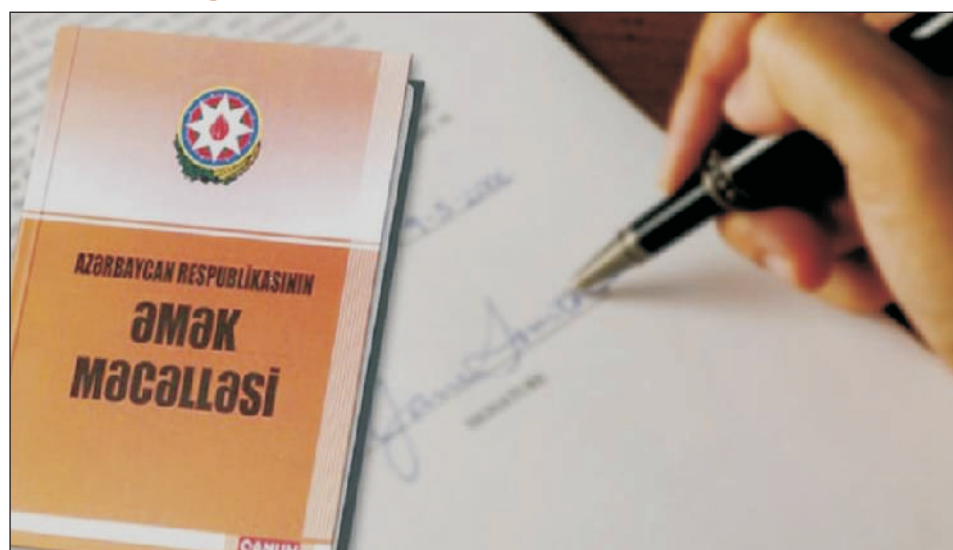
□ **Xalidə GƏRAY,**
"Yeni Müsavat"

Əmək Məcəlləsinə dəyişikliklər - işəgötürənləri və işçiləri hansı yeniliklər gözləyir?

Əkrəm Həsənov deyir ki, sahibkar istədiyi vaxt işçini səbəb göstərmədən işdən azad etməlidir, yalnız...

"1999-cu ildən etibarən Əmək Məcəlləsinə yüzlərlə maddə üzrə dəyişiklik edilib. Lakin komissiyat baxımından ümumilikdə 18 qanun üzrə 178 maddədə 457 dəyişikliyi özündə ehtiva edir. Bu qanunların 8-i birbaşa Əmək və Sosial Siyasət Komitəsinin qanunvericilik arealına aid olan, digərləri isə dolayısı yolla komitəyə aid olan məsələlərdir. Ümumilikdə 154 maddə üzrə 457 dəyişikliyin 420-si sırf Əmək Məcəlləsinə aid olan məsələlərdir ki, bu da faiz nisbətində 92 faizə bərabərdir". "Yeni Müsavat" xəbər verir ki, bunu Milli Məclisin Əmək və sosial siyasət komitəsinin bugünkü plenar iclasında Sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri Adil Vəliyev deyib.

Şöbə müdiri qeyd edib ki, komitənin qanunvericilik sahəsinə aid olan məsələlərdə "Həmkarlar İttifaqları haqqında" Qanunda 6, "Sosial sığorta haqqında" Qanunda 1, "Valideyn himayəsindən məhrum olunmuş uşaqların sosial müdafiəsi haqqında" Qanunda 2, "Ünvanlı dövlət sosial yardımı haqqında" Qanunda 1, "İşsizlikdən sığorta haqqında" Qa-

nunda və "Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında" Qanunda 4, "Məşğulluq haqqında" Qanunda isə 2 dəyişiklik nəzərdə tutulub. 17 qanunda təsbit olunması nəzərdə tutulan dəyişikliklər məhz Əmək Məcəlləsində nəzərdə tutulan dəyişikliklər çərçivəsində hazırlanıb və uyğunlaşdırma xarakterlidir".

Ekspertlərin fikrincə, mövcud Əmək Məcəlləsi həm işəgötürən, həm də işçi üçün real problemlər yaradır.

Əmək Məcəlləsində əsas dəyişilməli olan hansı qanunlardır? İşçilərin və işəgötürənlərin hüququ baxımından nələr dəyişəcək?

Hüquqşünas Əkrəm Həsənov mövzu ilə bağlı Müsavat.com-a fikrini bölüşüb: "Azərbaycanın Əmək Məcəlləsi sovet tənqidiyindən doğan bir sənəddir. Sosialist dövlətinin əmək məəcəlləsi modelinə əsaslanır. Fəlsəfəsi də bundan ibarətdir. Mən bunu ümumilikdə deyirəm,

çünki orada hərdən hansısa xırda məsələləri dəyişirlər, amma mahiyyət dəyişmir. Yeni hazırkı qanunvericilik guya ki, işçini müdafiə edir. Amma çox sərt tələblər var: işdən azad etmə qaydaları, iş vaxtı ilə bağlı məsələlər - hamısı çox sərtidir. Yeni işəgötürən üçün sərt tələblər nəzərdə tutulub. İşçini işdən çıxarmağın əsasları sərtidir, elə-belə çıxarmaq olmaz. Sanki dövlət işçisidir. Amma tənqidiyər dəyişməlidir axı. Azərbaycan ar-

tiq 30 ildən çoxdur ki, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir. İşəgötürənlərin çoxu artıq dövlət qurumu deyil, sahibkarlardır. Sahibkar da tamamilə öz biznes strategiyasına uyğun olaraq istəyir ki, işçiləri dəyişsin, yeni top-menecerlər təyin etsin, onlar da öz komandalarını gətirsin. Amma işçini işdən çıxarmaq olmur. Guya ki, bu, işçinin xeyrinə olan məsələdir - amma əslində yox. Bu halda nə baş verir? İşəgötürən başlayır min cür fənd düşünməyə. Bu işçini çıxarmaq üçün ona ilişir, işçidən nə isə qüsurla axtarmağa başlayır, onu qorxudur ki, "öz ərizənlə çıx", çünki qanundakı sərtlilik səbəbindən başqa yolu yoxdur. Yaxud çalışır ki, işçi hansısa pozuntu etsin, ya nə isə açıqlasın ki, guya işçi tələblərə cavab vermir. Və ya ixtisar etsin. Amma ixtisar etmək də hər vəzifədə mümkün olmur, ağır prosedurdur".

Vəkil bəzi ölkələrin təcrübəsindən danışır: "İşəgötürən işçini heç bir səbəb göstərmədən də işdən azad edə bilər. Amma kompensasiya verməlidir. Əvvəlcə sosial müdaxilənin adından şikayət edirlər, sonra həmin adla gəlib sahibkardan rüşvət alırlar. Bu da həm sahibkara ziyan edir, həm də işçiyə. Yaxud məsələ məhkəməyə düşür, məhkəmədə də sahibkardan pul alır ki, qərarı onun xeyrinə çıxarsın və s. Bu, lazım olmayan bir vəziyyətdir. Deməli, bu məsələ artıq dövrün tələblərinə

cavab vermir. Elə etmək lazımdır ki, həm sahibkarın, həm də işçinin maraqları nəzərə alınsın. Sahibkar işçi ilə işləmək istəmirsə, qanunda yazılısın ki, məsələn, 6 aylıq və ya 1 illik maaşını versin və işçini azad etsin. Bu, işçi üçün də yaxşıdır - əsəbləri korlanmır, kompensasiyasını alır, gedib özünə yeni iş axtarır. Sahibkar üçün də yaxşıdır, çünki sahibkarlıq fəaliyyəti ilə rahat məşğul ola bilər. Əsas məsələ budur, bizim Əmək Məcəlləsində çeviklik yoxdur".

Əkrəm Həsənovun sözlərinə görə, Əmək Məcəlləsində yazılıb ki, işəgötürən yalnız müəyyən hallarda müddətli əmək müqaviləsi bağlaya bilər: "Halbuki sağlam məntiqə görə, işəgötürən, ümumiyyətlə, müddətli əmək müqaviləsi bağlaya bilməlidir. Yalnız bir qayda qalmalıdır ki, əgər işçi 5 il işləyibse, 5 ildən sonra həmin müqavilə artıq avtomatik olaraq müddətsizə çevirilsin. Amma hazırkı yanaşma düzgün deyil. Məntiqə müqavilələr bir qayda olaraq müddətsiz bağlanmalıdır. Bütün sivil dünyada da belədir. Əks halda, işçi tamamilə işəgötürəndən asılı vəziyyətdə qalır. Xüsusi hallar olmalıdır: məsələn, işin mahiyyəti müvəqqəti xarakterlidirsə, o zaman müddətli müqavilə bağlanmalıdır. Amma bu gün vəziyyət belədir - hamı bu problemi bilir, lakin heç kəs buna əncam çəkmir".

□ **Afaq MİRƏYİQ,**
"Yeni Müsavat"

Cari ilin yanvar-sentyabr aylarında Azərbaycana ümumilikdə 279,28 min ABŞ dolları dəyərində dondurulmuş Sakit okean qızılbalığı idxal olunub. Valyuta.az xəbər verir ki, ölkəyə gətirilən məhsulun ümumi həcmi 50,24 ton təşkil edib.

isə budur ki, idxal brakon-yerlikdən, çirklənmədən və illərlə bərpa olunmayan balıq keçid məntəqələrindən tükənmiş öz ehtiyatlarımızın yerini doldurur.

2023-cü ildə ilk dəfə kör-pə qızıl balıqların Xəzərə buraxılması böyük təqdimatla

kit okean qızıl balığının aşağı qiymətli növləridir. Başqa sözlə, ölkəyə daxil olan məhsulun mühüm hissəsi Atlantik salmonu ilə heç müqayisə oluna bilməz. Bu isə bazarda həm keyfiyyət probleminə, həm də qiymət manipulyasiyalarına yol

lərinin kanalizasiya suları Xəzərə tökülür. Bir sözlə, Xəzər kifayət qədər çirklidir. Ona görə də bu, Baltik dənizi deyil və burada qızıl balığın inkişaf etməsi müşkül məsələdir”.

Ekspert bildirir ki, dünyaya ticarətində satılan qızıl

Marketlərdə dovşan əti satılır - halaldır, yoxsa haram?

Son günlər marketlərdə dovşan ətinin satışı ilə bağlı müzakirələr yenidən gündəmə gəlib.

Bəzi şəxslər dovşan ətinin haram olduğunu bildirərək, bu məhsulun satışının qadağan edilməsini tələb edirlər.

Məsələ ilə bağlı ilahiyyatçı Tural İrfan Milli.Az-a açıqlamasında bildirib ki, dovşan əti məkrühdür, haram deyil. Yeni bəyənilmir, amma yeyilərsə də günah sayılmaz.

T.İrfanın sözlərinə görə, dovşan ətinin yeyilməsinin məkrü olması ilə bağlı müxtəlif rəylər var.

İlahiyyatçı qeyd edib ki, heyvanın anatomik xüsusiyyətində insana bənzər bəzi hallar var. Eyni zamanda söyləyib ki, bir heyvanın yeyilməsinin məkrü olması sırf ətinin zərərli olması ilə bağlı deyil: “Həmin növün az artımını nəzərə alaraq nəslinin tükənməməsi üçündür. Məsələn, at əti ona görə məkrühdür ki, məişətdə geniş istifadə olunur. Dovşan əti ilə bağlı da bu cür yanaşmalar var. Lakin xüsusi ətik növlerini bəsləyib, artırıb etmək olar”.

Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşu 3% artıb

Bu ilin yanvar-noyabr aylarında Azərbaycanda əsas kapitala 16 milyard 658,9 milyon manat və yaxud ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 3% çox investisiya yönəldilib.

“Report” bu barədə Dövlət Statistika Komitəsinə istinadən xəbər verir.

Məlumatla görə, son 1 ildə neft-qaz sektoruna investisiyalar 8,5% azalıb, qeyri neft-qaz sektoruna investisiyalar isə 8,3% artıb.

11 ay ərzində istifadə olunmuş investisiyanın 8 milyard 421,2 milyon manatı və yaxud 50,6%-i məhsul istehsal sahələrinə, 5 milyard 614,3 milyon manatı və yaxud 33,7%-i xidmət sahələrinə, 2 milyard 623,4 milyon manatı və yaxud 15,7%-i isə yaşayış evlərinin tikintisinə sərf olunub.

Hesabat dövründə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların 12 milyard 987,5 milyon manatını və yaxud 78%-ni daxili investisiyalar təşkil edib, 12 milyard 687,9 milyon manatı və yaxud 76,2%-i bilavasitə tikinti-quraşdırma işlərinin yerinə yetirilməsinə sərf olunub.

rüfatı məhsullarının məhsuldarlığı aşağı düşür. Deməli, haradasa səhv edilir. Lakin bu səhvi hər il təkrarlamaq olmaz. Biz tək qızıl balıqda deyil, bütün balıq məhsullarında idxaldan asılıyıq”.

A.Nəsirli deyir ki, Sakit okeandan gətirilən qızıl balığın keyfiyyəti yüksək olur: “Sakit okeanda balıqlar təbii şəraitdə yetişir. Amma Avropa ölkələrindən, xüsusilə Norveçdən gələn balıqlar süni şəkildə bəslənir. Hətta bizə Gürcüstandan da qızıl balıq gəlir. Onların da əksəriyyəti süni şəkildə yetişdirilir. Lakin kifayət qədər yüksək keyfiyyətə malikdir. Yeni bu texnologiya mövcuddur, sadəcə olaraq, böyük xərclər tələb edir”.

□ **Sahənə RƏHİMLİ,**
“Yeni Müsavat”

Çilidən Azərbaycana qızıl balıq gətirilir, öz ehtiyatımıza nə gəlib?

Qızıl balıq idxalı Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı, Çili, Türkiyə və Niderlanddan həyata keçirilib. Böyük Britaniya və Şimali İrlandiyadan 1,92 milyon dollar dəyərində 0,08 ton məhsul gətirilib. Bu ölkədən idxal olunan qızıl balığın 1 kiloqramı 24 dollar və ya 40,8 manata başa gəlib. Çilidən idxal həcmi daha yüksək olub. Belə ki, bu ölkədən 39,94 ton qızıl balıq 175,74 min dollar dəyərində alınıb. 1 kiloqram üçün qiymət 4,40 dollar və ya 7,48 manat təşkil edib. Türkiyədən 10,2 ton qızıl balıq 101,22 min dollar dəyərində idxal edilib. 1 kiloqramın orta qiyməti 9,9 dollar və ya 16,87 manat olub. Niderlanddan gətirilən həcm isə minimal - 0,02 ton olub. Bu ölkədən idxal olunan məhsulun dəyəri 0,4 min dollar təşkil edib. 1 kiloqram üçün qiymət 20 dollar və ya 34 manat olub.

Maraqlı və düşündürücü olan budur ki, Azərbaycana gətirilən qızılbalığın böyük hissəsi uzaq Latın Amerikasından daşınır. Halbuki ölkənin Xəzər kimi nəhəng su hövzəsi və onlarca çay sistemi olduğu halda daxili istehsalın hələ də minimum həcmdə olması ciddi suallar doğurur. Daha acınacaqlısı

ictimaiyyətə elan edildi. Amma real nəticə hələ də yoxdur. Xəzərin biomüxtəlifliyinə cavabdeh qurumlar qızıl balıq ehtiyatının kritik səviyyəyə enməsi fonunda vəziyyətin düzəlməsi üçün konkret mexanizmlər ortaya qoya bilmir. Çayların çirklənməsi, Kür çayında balıqların migrasiyasına xidmət edən mühüm keçidlərin işləməməsi, nəzarətsiz ovlanma və müasir balıqçılıq təsərrüfatlarının azlığı vəziyyəti daha da kəskinləşdirir.

Ekspertlər bildirir ki, Azərbaycanda qızıl balıq yetişdirilməsi üçün həm çay hövzələri, həm də akvakultura təsərrüfatları üçün geniş imkan var. Hesablamalara görə, ölkə ildə ən azı 1500-2000 ton qızıl balıq istehsal edə bilər. Bu, idxalın böyük hissəsini evəz edə biləcək rəqəmdir. Lakin hazırda real istehsal cəmi bir neçə xırda təsərrüfatla məhdudlaşır. Dövlət dəstəyi isə əsasən nəre balığa yönəldiyindən qızıl balıq sektoru illərdir kölgədə qalıb.

Digər mühüm məqam odur ki, idxal olunan məhsulların hamısı “qızıl balıq” adı ilə təqdim olunsada, onların keyfiyyət kateqoriyaları çox fərqlidir. Çilidən gətirilən ucuz məhsullar əslində Sa-

açır.

Məsələnin iqtisadi tərəfi də narahatlıq doğurur. Azərbaycan balıqçılıq ölkəsi olduğu halda idxala valyuta ödəməkdə davam edir və bu tendensiya illərdir dəyişmir. Bu gün 50 ton idxal, sadəcə, rəsmi rəqəmdir. Bura restoran sektorunun, qeyri-rəsmi idxalın və daxili bazarda baş verən qiymət artımlarının təsiri daxil deyil. Xarici bazarlarda qiymət dəyişdikcə ölkədaxili qiymətlər də dərhal bahalayaşır - çünki alternativ yoxdur.

Liberal İqtisadçılar Mərkəzinin sədri Akif Nəsirli “Yeni Müsavat”a açıqlamasında bildirib ki, Xəzər dənizində qızıl balığın populyasiyası geniş inkişaf etməyib. Onun sözlərinə görə, son təcrübələr göstərir ki, bu gün Xəzərdə qızıl balıqların inkişaf üçün münbit ekosistem yoxdur: “Adətən qızıl balıqlar şirin sulara yaşayır. Şirin sulu göllərdə və zonalarında bu balığın populyasiyası daha çox mümkündür. Xəzər coğrafiya baxımından göl olsa da Baykal kimi şirinsulu göl deyil. Xəzər duzlu suya malikdir, həmçinin buradan neft hasil edilir və bununla da dəniz çirkləndirilir. Eyni zamanda dənizin ətrafındakı ölkələrin dəniz sahilində olan şəhər-

balığın 80-90 faizi süni şəkildə yetişdirilir: “Süni göllərdə suyun çirklənmə dərəcəsini tənzimləmək mümkündür. Çünki məhdud su hövzəsidir. Hesab edirəm ki, Azərbaycan hökuməti balıqçılıq təsərrüfatına xüsusi diqqət yetirməlidir. Köhnə bir stereotip var ki, Xəzər dənizinin qırağındaydıq və bizə süni balıq yetişdirmək lazım deyil. Bu, doğru yanaşma deyil. Artıq Xəzərdən balıq tutmaq o qədər də asan deyil. O resurslarımız, demək olar ki, tükənib.

SSRİ-Almaniya müharibəsi zamanı Xəzər boyunca yerləşən yaşayış məntəqələrində əhali aclıqdan əziyyət çəkmirdi. Gedib balıq tutub yeyirdi. Lakin həmin dövr artıq geridə qalıb. Buna görə də dövlət balıqçılıq təsərrüfatına yüksək dəstək olmalıdır. O cümlədən də qızıl balıq yetişdirilməsinə xüsusi diqqət yetirməlidir”.

İqtisadçı bildirir ki, Azərbaycanda hazırda süni şəkildə yetişdirilən balıqların keyfiyyəti aşağıdır: “Mən Rusiyada, Qazaxıstanda süni şəkildə yetişdirilən balıqları görmüşəm. Onların adı çay və dəniz balıqlarından heç bir fərqi yoxdur. Lakin ölkəmizdə yetişdirilən balıqları yeyən kimi onun dadının başqa cür olduğunu görürsən. Bu baxımdan Azərbaycanda balıqçılıq təsərrüfatına ilk olaraq dəstək verməli və keyfiyyət nəzərə alınmalıdır. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin bu sahə üzrə mütəxəssisləri gedib balıqçılıq təsərrüfatlarını müşahidə etməli və onlara hansı dəstəyin lazım olduğunu müəyyənləşdirməlidir. Həmçinin Azərbaycan xalqına nə qədər balıq lazım olduğunu hesablamalıdır. Buna uyğun dəstək layihəsi hazırlamaq olar. Təcrübə göstərir ki, fermerlərə dəstəyin verilmə forması effektiv deyil. Buna görə də ilbəl ölkəmizdə kənd təsər-

Bəzi banklar müştərinin kartından, işsiz qalması halında kredit öhdəliyini qarşılamaq məqsədilə əlavə sığorta ödənişləri və s. xidmət haqları tutur. Bu ödənişlər bir çox müştəri tərəfindən narazılıqla qarşılanır, çünki ödənişlərin məcburi olub-olmaması, tutma qaydaları və geri qaytarılma imkanları barədə kifayət qədər məlumat olmur.

Bank eksperti İsmayıl Məmmədov Qaynarinfo-ya bildirib ki, bankların əsas missiyası şəffaflıq, etibar və təhlükəsiz xidmətdir, ona görə də əlavə sığorta məhsullarının heç biri məcburi ola bilməz: "Bu xidmətlər yalnız müştərinin könüllü razılığı ilə təqdim olunur. İstənilən vaxt da imtina mümkündür. Əgər bank "məcburi" deyirsə, bu, həm qanunsuz, həm də etik olmayan yanaşmadır. Çünki bankın birbaşa vəzifəsi kart əməliyyatlarının təhlükəsizliyini təmin etmək, 3D Secure, SMS təsdiqləmə və monitoring sistemlərini ödənişsiz təqdim etmək, riskləri idarə etməkdir. "Dələduzluq sığortası" bankın öz təhlükəsizlik öhdəliyini müştəriyə satması demək deyil".

Qeyd edək ki, Mülki Məcəllənin 422 və 423-cü maddələri, həmçinin "İstehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında" Qanunun 10-cu maddəsi tələb edir ki, bütün müqavilə şərtləri müştəriyə əvvəlcədən, açıq şəkildə təqdim olunsun. "İşsizlik sığortası", "dələduzluq sığortası" və digər əlavə xidmətlər yalnız müştərinin yazılı və ya elektron təsdiqi ilə aktivləşdirilə bilər.

rile bilər. Razılıq yoxdursa, tutulmuş məbləğ hüquqi qüvvə daşımır və bu, istehlakçı hüquqlarının pozulmasıdır.

Vəkil Roman Qaraşov mövzunu "Yeni Müsavat"a şərh edərkən bildirdi ki, Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən, bankların müştərinin kartından "işsizlik sığortası", "dələduzluq sığortası" və digər əlavə xidmətlərin göstərilməsi adı ilə ödəniş tutması yalnız müştərinin açıq və aydın razılığı olduqda mümkündür: "Müştəriyə əvvəlcədən məlumat verilmədən aktivləşdirilən xidmətlərin hüquqi qüvvəsi yoxdur və bu, istehlakçı hüquqlarının pozulması kimi qiymətləndirilir. Bankın təhlükəsizlik sistemlərini - 3D Secure, SMS təsdiqləmə, monitoring və digər riskə nəzarət mexanizmlərini ödənişsiz təqdim etməsi bankın funksional öhdəliyidir və beynəlxalq təcrübədə də bu yanaşma qəbul olunub. Məsələn, Avropa İttifaqının İstehlak Kreditləri Direktivinə görə istehlakçıya kreditlə bağlı əlavə sığorta və ya xidmətin məcburi şəkildə satılması qadağandır; ABŞ-də CFPB isə belə halları "aldadıcı və ədalətsiz praktika" kimi

Bankların yeni kələyi - əhalini belə soyurlar

Vəkil: "Müştəriyə əvvəlcədən məlumat verilmədən aktivləşdirilən xidmətlərin hüquqi qüvvəsi yoxdur"

mi qiymətləndirir. Bu baxımdan, əlavə sığorta xidmətləri yalnız könüllü əsasda qəbul edilə bilər və bankın onları "məcburi" kimi təqdim etmə-

si hüquqi və etik prinsiplərlə ziddiyyət təşkil edir.

Belə hallarla üzləşən müştəri ilk növbədə bankdan yazılı izahət və tu-

tulmuş vəsaitin geri qaytarılmasını tələb etməlidir. Əgər bank məsələnin həllində maraqlı olmazsa, istehlakçı Azərbaycan Mərkəzi Bankı-

na şikayət etmək hüququna malikdir. Bu mərhələdə də nəticə əldə olunmazsa, məsələ məhkəmə qaydasında mübahisələndirilə bilər. Məhkəmə Mülki Məcəllənin 422-423-cü maddələrinə əsaslanaraq, razılıq olmadan tutulmuş ödənişlərin geri qaytarılmasına və müqavilə şərtlərinin istehlakçı mənafeyinə uyğun şəkildə dəyişdirilməsinə qərar verə bilər. Bu mexanizmlər həm milli qanunvericilikdə, həm də beynəlxalq istehlakçı müdafiəsi standartlarında olduğu kimi, müştərinin hüquqlarını qorumağa və bankların daha şəffaf, ədalətli fəaliyyətini təmin etməyə xidmət edir".

□ **Nigar HƏSƏNLİ,**
"Yeni Müsavat"

Zəhərli turşu - şorabanı necə tanımalı? - qızıl tövsiyələr

Xəbər verildiyi kimi, Bərdədə bir ailənin 4 üzvü qıdadan zəhərlənib. Hadisə Xanəbərdə kəndində baş verib.

Məlumatla görə, 1968-ci il təvəllüdlü Vüqar Əliyev, arvadı 1968-ci il təvəllüdlü Elza Əliyeva, oğlu 1994-cü il təvəllüdlü Şəmistan Əliyev və onun arvadı 2006-cı il təvəllüdlü Təhminə Əliyeva yaşadığı evdən qıdadan (pomidor turşusu) zəhərlənmə ilə xəstəxanaya getiriləblər. T.Əliyevanın vəziyyətinin ağır, digərlərinin vəziyyətinin qənaətbəxş olduğu bildirilir.

Sırr deyil ki, xüsusən də qış mövsümündə ailələrdə turşu-şorabadan gen-bol istifadə olunur və vaxtaşırı bu qıda məmulatından zəhərlənmə halları baş verir.

Bəs belə bağlamalardan zəhərlənməmək, həyat üçün təhlükəli botulizmdən qorunmaq üçün hansı qaydalara əməl, nələrə diqqət etmək lazımdır?

Mövzu ilə bağlı **tibb elmləri doktoru, professor Adil Qeybullayev** "Yeni Müsavat"a danışib: "Ümumiyyətlə, Azərbaycanda qış mövsümü üçün müəyyən qıdaların ya konserv olunaraq, ya da digər üsullarla ehtiyat kimi saxlanması çox qədimdən mövcud

olan ənənədir. Ət məmulatlarının qaxac edilməsi, müxtəlif meyvələrin qurudulması, bəzi tərəvəz və meyvələrin konservləşdirilmiş şəkildə şərin yerdə saxlanması ata-babadan bizə miras qalmış verdişdir və bu praktika bir çox ölkələrdə də geniş yayılıb. Lakin burada ən vacib məqam konservləşdirmə və qablaşdırma prosesində gigiyena qaydalarına düzgün əməl olunmasıdır".

Adil Qeybullayev qeyd edib ki, konservləşdirmə prosesi sterilizasiya qaydalarına

uyğun edilməlidir: "Bankalar tam steril olduqdan sonra hazırlanan məhsullar onun içinə tökülə bilər. Lakin bütün hallarda, məhsul hansı üsulla hazırlanmasından asılı olmayaraq, istifadə zamanı yenidən diqqətlə yoxlanılmalıdır.

Əgər konserv olunmuş məhsulun rəngi dəyişib, tündləşib, bulanıbsa, qapağı şişib və ya "atıbsa", hələ içəridən xüsusi, qeyri-adi, kəskin və xoşagəlməz qoxu gəlirsə, deməli, burada artıq müəyyən kimyəvi və bakteriooloji proseslər gedib.

Bu isə çox ciddi fəsadlara gətirib çıxara bilər. Təəssüf ki, bəzən insanlar bunun fərqi nə var, nə yox deyərək, bəzi təhlükəli məhsulları yeməyə davam edirlər. Bu, sağlamlıq üçün ciddi təhlükədir. Bir ailənin zəhərlənməsi, ailə üzvlərindən bir neçəsinin həyatını itirməsi kimi ağır nəticələr, təəssüf ki, real faktlardır.

Biz dəfələrlə eşitmişik ki, kütləvi tədbirlərdə, məsələn, toy və digər məclislərdə qonaqlar arasında kütləvi zəhərlənmələr baş verib və bu kimi hallarda insan tələfatı qeydə

alınıb. Bu, konservləşdirilmiş və ya uzun müddət saxlanmış qıdaların düzgün hazırlanmadıqda nə qədər təhlükəli ola biləcəyinin açıq göstəricisidir. Ona görə də hər bir insan diqqətli olmalıdır".

Azad İstehlakçılar Birliyinin sədri Eyyub Hüseynov qeyd edib ki, kənd təsərrüfatı məhsullarından, məsələn, pomidor, xiyar və digər tərəvəzlərdən şoraba hazırlamaq Azərbaycan mətbəxinin ən xoşagəlməz və riskli seqmentlərindən biridir: "Biz illər boyunca qurum olaraq maraqlıyıq ki, insanlar evdə şoraba hazırlamaq adətindən uzaq dursunlar. Sanki ailələr arasında yarış var - kim daha çox şoraba bankası hazırlayacaq. Elə sovet dövründə də tez-tez ciddi zəhərlənmə hallarına rast gəlirdi və bunların böyük əksəriyyəti məhz evdə hazırlanmış şorabalardan qaynaqlanırdı".

Ekspert qeyd edib ki, ümumilikdə şorabaların insan sağlamlığı üçün potensial təhlükələri çoxdur: "İnsanlar şoraba istehlak etmək istəyirlərsə, bunu sənaye üsulu ilə hazırlanmış, standartlara tam uyğun məhsullarla etməlidirlər. Çünki sənaye müəssisələrində konservləşdirmə prosesi çox mərhələli nəzarət və steril qaydalarla həyata keçirilir. Məsələn, mən özüm göy noxudun konservləşdirilməsi prosesini izləmişəm: hər detalına son dərəcə həssas yanaşılır, bankalar bağlandıqdan sonra bir ay saxlanılır, ye-

nidən yoxlanılır, ekspertizadan keçirilir və yalnız bundan sonra satışa çıxarılır. Bu qədər ciddi nəzarət təsadüfi deyil, çünki konservləşmiş qıdalar yanlış hazırlananda ölüm-cül nəticələr verə bilər.

Bununla belə, nə qədər təbliğat işi aparsaq da, gördük ki, insanlar hələ də evlərinə çox sayda şoraba hazırlayırlar. Buna görə də bölgələrdə təlimlər keçirdik ki, şoraba necə təhlükəsiz şəkildə hazırlanmalıdır, hansı qaydalara əməl edilməlidir, hansı risklər var. Təəssüflər olsun ki, ev şəraitində hazırlanan bu şorabalar Bakı şəhərindəki kiçik marketlərdə, meyvə-tərəvəz satılan köşklərdə və müxtəlif qeyri-rəsmi satış nöqtələrində paylanır, satılır. Bunların qarşısı qəti şəkildə alınmalıdır və Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi bu məsələni daim nəzarətdə saxlamalıdır.

Azərbaycanda insanlar həətə plastik butulkaların içərisinə üzüm yarpaqları doldurur, üstünə sirkə əlavə edib qıdaları saxlayırlar. Düzdür, bir neçə il əvvəl bazarlarda böyük plastik çəlləklərdə satılan şorabalara Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi ciddi şəkildə son qoydu, lakin indi də meyvə dükanlarında, kiçik mağazalarda evdə hazırlanmış məhsulların satışı davam edir. Artıq bu sahədə daha sərt və konkret işlər görülməli, insanlar ev şəraitində təhlükəli metodlarla şoraba hazırlamaq verdişindən tamamilə əl çəkməlidirlər".

□ **Xatidə GƏRAY,**
"Yeni Müsavat"

“Duz-çörək kəsmişik”, “çörək haqqı” deyib and içilən zamanlar vardı. Çörəyi dizinin üstündə olanlar - yəni edilən yaxşılığın qədrini bilməyənlər - toplumda yaxşı qarşılanmazdı. Çünki çörək bizim üçün adi bir qida yox, ailə dəyərinin, müqəddəsliyin, bərəkətin simvolu idi. Yəni çörək düşəndə onu dərdə qaldırır, öpüb göz üstünə qoyardıq, çünki çörəyin hazırlanmasında neçə-neçə insanın alın təri, zəhməti, halal ruzisi gizlənmişdi.

Qisası, bir zamanlar cana dərman olan, süfrəyə bərəkət gətirən çörək bu gün dəyərdən düşüb. Artıq bir çox həkim və diyetoloqlar çörəyi azaltmağı, hətta mümkün qədər ondan uzaq durmağı tövsiyə edirlər. İnsanların böyük bir qismi də çörək yedikdən sonra mədə-bağırsaq narahatlıqları yaşadıklarını söyləyir. Bir vaxtlar bir dilimi həyat qurtaran çörək bu gün az qala “zəhər” hesab olunur.

Son günlər qara çörəklə bağlı da bir sıra iddialar səsləndirilir. Sherg.az yazır ki, satışda nə tam taxıllı çörək tapmaq olur, nə də qara undan, çovdar unundan bişirilmiş çörək. Paketlərin üzərinə “çovdar çörəyi” yazıls və çörək bişirənlər də nisbətən tünd rəngdə olan çörəyi “qara undan hazırlanıb” deyər təklif etsələr də, bunun həqiqət olması sual altındadır. Tam taxıl çörəyi və ya tam buğda çörəyi, tam və ya demək olar, tam buğda dənələrindən qismən və ya tamamilə üyüdülmüş undan hazırlanmış çörək növüdür. Lakin haradadır tam buğda dənələrindən üyüdülmüş un və ya tam taxıl çörəyi?

Qida üzrə mütəxəssis Ağə Salamov deyib ki, çörəyin bişirilməsində texnoloji şərtlərə əməl olunmur. Onun iddiasına görə, pəhriz çörəyi kimi təqdim olunan çörəklərin tərkibinə müxtəlif kimyəvi maddələr qatılır: “Əslində qara çörəyin tərkibi çovdar unu, ikinci növ qara un, maya, duz və ədviyyatdan ibarət olmalıdır. Lakin bu çörəyin rəngini qaraltmaq üçün süni kimyəvi maddələrdən istifadə olunur. Bu maddələrdən biri də “E-240 formaldehid” maddəsidir. Bu maddədən cəsədlərin uzun müddət saxlanması üçün istifadə edilir. Belə kimyəvi tərkibli çörəklər 1 gün qaldıqda içərisi yapışqanlı olur və pis iy verir. Çörəyin rəngini tündləşdirmək üçün ağ unun tərkibinə müxtəlif liflərdən alınmış bo-

ŞOK: çörəklərə cəsədə vurulan maddə qatılır?

“Ehtiyatlı olun, çörəyə haram qatılır, bu...”

yalar, kakao və dəmlənmiş çay da qatılır. Uzun müddət bu cür məhsuldan istifadə edildikdə mədə-bağırsaq sistemində ciddi fəsadlar yaranır”.

Doğrudanmı qara çörəyin hazırlanmasında meyitə vurulan kimyəvi maddədən istifadə olunur?

Azad İstehlakçılar Birliyinin sədri Eyyub Hüseyinov “Yeni Müsavat”a bildirib ki, belə maddələrin Azərbaycanda un və un məmulatlarının hazırlanmasında istifadə edilməsi haqda məlumatla malik deyil: “Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi bu məsələyə münasibət bildirməlidir, mətbuatda qida və qidalara vurulan qatqılarla bağlı məlumatları təqib etməli və bu məsələlərlə bağlı ictimaiyyətə açıqlama verməlidir. Agentlik yanında İctimai Şuranın üzvü olaraq dəfələrlə bu məsələni qaldırmışam. Hər hansı bir istehsalçı qatqıdan istifadə edirsə, bu halda istehsal etdiyi un məmulatının üzərində bu haqda məlumat verməlidir ki, istehlakçı seçim edə bilsin”. Məsələ ilə bağlı Qida Təhlükəsizliyi

Agentliyinə də sorğu ilə müraciət etdik. Qurumdan cavablandırıldığı təqdirdə yayımlayacağıq.

O da qeyd edilir ki, saxta üsulla hazırlanan qara çörəklər güclü zəhərlənməyə səbəb olmasa da, uzun müddət istifadə edildikdə mədə-bağırsaq sistemində ciddi fəsadlar və pozuntular yarada bilər. Bəzi ekspertlər isə qeyd edir ki, satılmamış, boyat çörəklər əksər sexlərdə təkrar emal olunaraq yenidən satışa çıxarılır. Həkimlər qeyd edir ki, bu cür çörəklər ən ağır xəstəliklərə səbəb ola bilər.

Qida üzrə mütəxəssis Yusif Həkimin də mövzu ilə bağlı diqqətçəkən fikirləri var: “Artıq çörək kimi əsas qidanın halal və ya haram olması belə sual doğurur. Çörək əsasən un, su, duz və maya kimi inqrediyentlərdən hazırlanmalıdır. Lakin son illər müxtəlif qida əlavələri də əlavə olunur. Əksər insanlar halal anlayışını yalnız ət məhsulları ilə əlaqələndirirlər və əsas diqqəti heyvanın kim tərəfindən kəsilməsinə yönəldirlər. Halbuki ət məsələsində kəsimdən öncəki, kəsim zamanı

və kəsimdən sonrakı mərhələlər də böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu isə ayrıca geniş mövzudur.

Artıq una qatılan bəzi qatqılar haram mənşəli ola bilər. Un istehsalında istifadə edilən bəzi fırçaların donuz tükündən hazırlanması ehtimalı da mövcuddur. Ümumiyyətlə, niyə yalnız halal olması kifayət etmir? Niyə həm halal, həm də tayyib olmalıdır? Çünki Quranın “Bəqərə” surəsinin 168-ci ayəsində buyrulur: “Ey insanlar! Yer üzündəki qidaların təmiz (tayyib) və halal olanlarını yeyin. Şeytanın ardınca getməyin! Həqiqətən, o sizin açıq-aşkar düşməninizdir”. Ayədən də göründüyü kimi, Allah-təala həm halal, həm də tayyib olmağı şərt qoyur. Buna görə də müsəlmanlar yediyi və istifadə etdiyi məhsulların həm halal, həm də təmiz olmasına diqqət etməlidirlər.

Bəs çörəyə qatılan haram əlavə nədir? Bu, L-sisteindir. O yalnız çörəkdə deyil, un və un məmulatlarının hamısında (paxlava, pizza və s.) istifadə oluna bilər. E910 L-Sistein, E920 L-Sis-

tein hidroklorid, E921 L-Sistein hidroklorid monohidrat kimi E-kodlarla tanınan sistein təbii zülallarda olan, insan üçün vacib 20 amin turşusundan biridir. İnsan orqanizmi onu sintez edə bilir. Qoz-fındıq, taxıl, ət, meyvə və tərəvəzlərdə də mövcuddur. Saçda, lələklərdə, dırnaqlarda və yunda yüksək miqdarda olur. İlk dəfə XIX əsrin əvvəlində böyrək daşlarında aşkar edilib, sonralar heyvan buynuzlarından, daha sonra isə heyvan tükü və dırnaqlarından hidroliz yolu ilə əldə olunmağa başlanıb. Sənaye istehsalı da əsasən bu xammallar vasitəsilə təmin edilir. Məsələn, 1 ton saçdan təxminən 100 kq sistein əldə edilir.

Sisteinin əsas funksiyası qlutenlər arasındakı disulfid əlaqələrini qıraraq xəmiri daha elastik etməkdir.

Qidalarda istifadə səbəbləri bunlardır: vegetarian qidalarına ət ləzzəti vermək; xəmir yaxşılaşdırıcı kimi xəmirin yumşalması və elastikliyinin artırılması, emal müddətinin qısaldılması; pizza və xəmir təbəqələrinin yayılmasından sonra büzülməsinin qarşısını almaq; paxlava xəmiri-

nin nazik və rahat açılmasını təmin etmək; kruassan, bul-kalar, tortlar, pide və müxtəlif çörəklərdə, kraker və tostlarda istifadə; uşaq qidalarında qidalandırıcı komponent kimi, bəzi pəhriz məhsullarında, habelə öskürək dərmanlarında bəlgəmgətirici kimi tətbiq olunur.

Çin hidroliz yolu ilə insan saçından və donuz tükündən sistein istehsal edən ən böyük istehsalçıdır. Yaponiya və Almaniya da əsas istehsalçı ölkələrdəndir və bu ölkələrdə heyvan və insan mənşəli olmayan alternativ xammallardan da istifadə edilir. Almaniyanın bəzi şirkətləri sisteini yalnız bitki mənşəli xammaldan - mikrobial fermentasiya yolu ilə istehsal edir. Eyni şəkildə bitki mənşəli sistein Yaponiyada və İndoneziyada da istehsal olunur. Toyuq və ördək lələklərindən əldə edilən sisteinin halal sayılması üçün həmin heyvanların halal qaydaları ilə kəsilməsi vacibdir”.

Ekspert əlavə edib ki, insan və donuz mənşəli sistein qəti şəkildə haramdır: “Heyvan mənşəli sisteinin digər növləri yalnız heyvan halal kəsildiyi halda qəbul edilə bilər. Bitki mənşəli sistein isə əsasən halal sayılır. Yerli istehsalçılar arasında hansı müəssisələrin sisteinli un istifadə etdiyi və ya çörək zavodlarının sistein tətbiq edib-etmədiyi barədə dəqiq məlumat yoxdur. Bu barədə daha geniş məlumatı ancaq sahə üzrə mütəxəssislər verə bilərlər”.

Bəzi ölkələrdə zaman-zaman “çörəyə meyit dərmanı - yəni formalin qatılır” kimi iddialar ortaya çıxıb. Bu iddialar əsasən sosial şəbəkələrdə, yerli mediada və qida təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlıqlar fonunda yayılıb. Ən çox hallarda iddialar çörəyin qeyri-adi uzun müddət xarab olmaması, paket açıldıqdan sonra belə kiflənməməsi və ya sənaye istehsalına olan ümumi güvensizlikdən yaranır. Bəzi ölkələrdə formalin kimi maddələrin digər qidalarda - balıq, ət və süd məhsullarında - saxta karlıq hallarında istifadə olunduğuna dair faktların olması bu şübhələri daha da artırır. Formalin insan sağlamlığı üçün olduqca zərərli-dir. Qida istehsalında formalin istifadəsi bütün dünyada qanunla qadağandır.

□ **Afaq MİRƏYİQ,**
“Yeni Müsavat”

MUSAVAT

Son səhifə

N 225 (8835) 11 dekabr 2025

DeKabr

Yaponiyadakı zəlzələ 9 sm yerdəyisməyə səbəb oldu

Yaponiyanın şimalındakı Aomori prefekturası sahəllərində baş verən güclü zəlzələ episentr bölgəsində yer qabığının təxminən 9 santimetr hərəkət etməsinə səbəb olub. Bu barədə ölkənin Geoloji İnformasiya İdarəsindən bildiriblər. "Episentr zonasına yaxın Xiqasi-dori 2" elektron geodeziya məntəqəsində şərqi doğru təxminən 9 santimetr tərpənmə qeydə alınıb", - idarənin rəsmi saytında bildirilib. Qeyd edək ki, bir neçə gün əvvəl Yaponiyanın şimalında 7.6 bal gücündə zəlzələ baş verib.

"Samsung Galaxy" cihazlarında yeni funksiya olacaq

"Samsung Galaxy" cihazlarının "Samsung Gallery" fotoqalereyasında yeni funksiya təqdim ediləcək. İstifadəçilər istedikləri şəkilləri və videoları "Şəxsi albom"da gizlədə biləcəklər. Bildirilir ki, bu funksiya "Google Photos"dakı "Protected Folder"ın analoqudur. Hazırda "Samsung" cihazlarında "Qorunan qovluq" ("Secure Folder") vasitəsilə şəxsi fotoları gizlətmək mümkündür, lakin həmin şəkilləri "Samsung"-un "Qalereya" tətbiqində açmaq olmur. İndi isə "Samsung" yeni funksiyanın beta-testinə başlayıb. İstifadəçilər "Qalereya"-nın əsas ekranında "Menyu" düyməsini basaraq, şəkil və videoları asanlıqla gizlədə biləcəklər, bunun üçün "Şəxsi albom"-u seçmək kifayət edəcək.

Yumurta yuxunun keyfiyyətinə yaxşı təsir göstərir: alimlərdən yeni araşdırma

Adi toyuq yumurtası yuxunun keyfiyyətini artırır və menopauza dövründə qadınların metabolik sağlamlığına yaxşı təsir göstərə bilər. Bu barədə Avstraliyanın Dikin Universiteti alimlərinin "Nutrients" jurnalında dərc olunmuş araşdırmasında deyilir. Qadınların perimenopauza və menopauza dövrü yuxu pozğunluğu, çəki artımı, əzələ kütləsinin azalması və kardiometabolik risklərin artması ilə müşayiət olunur. Bu fonda

Dünyanın ən bahalı "McLaren F1" avtomobili satıldı

olub. Avtomobil 1994-cü ildə istehsal olunub. Onun ilk sahibi Bruney kral ailəsi olub. 1997-ci ildə "Formula-1" əfsanəsi Mixael Şumaxer avtomobilin qapısında öz imzasını qoyub. Eyni zamanda, avtomobil yeddiqat "Formula-1" çempionu Lyuis Hemilton tərəfindən də imzalanıb. Bu "McLaren F1" cəmi 22 000 kilometrə bir qədər çox məsafə qət edib.

Dünyada ən ağır tıxacların olduğu şəhər müəyyənleşib

saat vaxt itirir. Əhalisi 20 milyondan çox olan şəhəri tıxac səviyyəsinə görə Nyu-York, Çikaqo, Meksiko, London və digər meqapolisləri geridə qoyub. Tədqiqat ümumilikdə 37 ölkədəki 900 şəhəri əhatə edib.

yumurta tərkibindəki faydalı maddələri ilə seçilir: zülal, triptofan, D vitamini, melatonin və antioksidantlar. Yumurtanı xüsusən də gec saatlarda yemək effektiv sayıla bilər. Belə ki, əsas aminturşular və melatoninə bənzər maddələr yuxuya daha tez getməyi təmin edir.

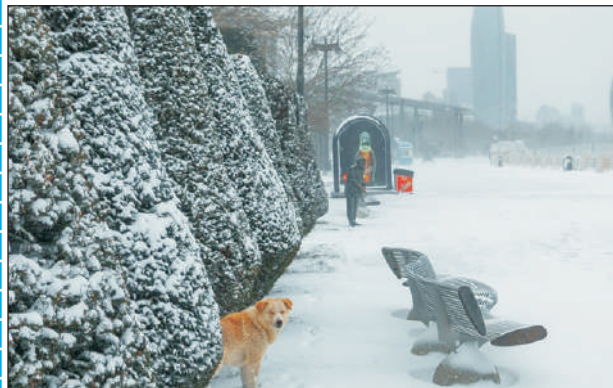
ABS sakini darıxdığı üçün lotereya aldı, 700 min dollar uddu

ABŞ sakini Metyu Şepard darıxdığı üçün 5 dollarlıq lotereya bileti alıb və böyük məbləğdə pul uddu. Oxu.Az "People" nəşrinə istinadən xəbər verir ki, o, rəqəmsal lotereyada cekpotu qazanıb. "Mən, sadəcə olaraq, canım sıxdığı, vaxtımı öldürmək üçün lotereya aldım. Cekpotu udanda "Bu, ola bilməz", - deyə düşündüm", - Metyu bildirib. Şanslı amerikalı vergiləri ödədikdən sonra evinə 700 min dolları yaxın pul aparıb. Nəşr belə bir oyunda qalib gəlmək şansının 10 milyonda bir olduğunu hesablayıb. Şepard böyük məbləğdə uduşdan ilk olaraq yeni yük maşını almağı planlaşdırdığını deyib.

Bunları bilirsinizmi?

- * Paltara yapışmış saqqızı qoparmaq üçün həmin paltarı soyuducunun buzlu yerində 1 saat saxlamaq lazımdır. Əgər paltar buzlu yerə yerləşmərsə, onda saqqız yapışan yerə buz parçası qoyun.
- * Gümüş əşyaları təmizləmək üçün naşatır spirtinə salmaq, sonra soyuq su ilə yumaq və yun əski ilə qurulamaq lazımdır.
- * Gümüş bəzək əşyalarını təmizləmək üçün isə onları bir parça sink və qaynar paltar sodası məhlulu tökül-müş suya salmaq lazımdır.
- * Rütubət ləkəsi olan gümüş əşyaları diş macunu ilə təmizləmək olar.
- * Bankanın polietilen qapağını açmaq üçün bankanın üstünə qaynar su olan qab qoymaqla açmaq olar. Beləliklə, qapaq isinəcək və asan açılacaq.
- * Çaydanı ərpdən təmizləmək üçün: Boş çaydanı isidib içinə bir stəkan suyu təzyiqlə tökmək lazımdır. 1-2 paket limon turşusu qatılmış suyu ərpli çaydanda qaynatmaq olar. 1 çay qaşığı sodanı suya qataraq, çaydanda 30 dəqiqə müddətində qaynatmaq lazımdır.
- * Holland pendiri keçirdiyiniz sürtkəci təmizləmək üçün sürtkəcdən yarım çiy kartof keçirin. Bundan sonra sürtkəc rahat təmizlənəcək.
- * Kartofun bişərkən xırçılılı və qırmızımtıl rəngdə olması üçün qızartmazdan əvvəl kartofu yaxşıca qurutmaq lazımdır. Bunun üçün dəsmaldan istifadə edə bilərsiniz. Daha sonra qaynar yağın içinə atmaq və qızardandan sonra duzlamaq lazımdır.
- * Təzə kartofu təmizləmək üçün qabyuyan sungərdən (birtərəfli porolon, digər tərəfi kələ-kötür material olsun) istifadə edin.
- * Kartofu uzun müddət saxlamaq üçün: kartofu saxlayacağınız yer təmiz və quru olmalıdır. Kartofu zirzəmi-də saxlayacağınız təqdirdə ventilyasiya üçün pəncərə qoymaq lazımdır. Kartofu qış fəslində 2-5 dərəcə istilikdə və 85-95 % nisbi rütubət şəraitində saxlamaq lazımdır.
- * Ütünüzün altını duzla təmizləyin.

Qarsız qış sağlamlığımıza zərər vurur

Tutqun hava və qar örtüyünün olmaması insanın psixi sağlamlığı üçün zərərli olur. Bunu rusiyalı psixiatr Aleksandr Semçenkov deyib. O bildirib ki, bu hallar səbəbindən şəhərlər oyanmaq çətinləşir, apatiya və daimi yorğunluq yaranır. "Günəş işığı az olduqda bədəndə "xoşbəxtlik və aktivlik hormonu" olan serotonin azalır, "yuxu hormonu" melatonin isə artır. Nəticədə insanlar daha tez yorulur, apatik olurlar və həyatdan zövq ala bilmirlər. Qar olmayan qış isə əhval-ruhiyyəyə ikiqat zərbə vurur, çünki qar təbii işıq əks etdirici funksiyasını yerinə yetirir. Psixiatr qeyd edib ki, bir-iki gün pis əhval normaldır, amma əgər apatiya, pis əhval və narahatlıq iki həftədən çox davam edərsə, bu, peşəkar yardım üçün signal olmalıdır:

"Xüsusilə əvvəllər psixi problemləri olan insanlar bu dəyişikliklərə daha həssasdır". Semçenkov tövsiyə edir ki, qışda psixi sağlamlığı qorumaq üçün balanslı qidalanmaq və vitamin D qəbul etmək, fiziki fəaliyyət göstərmək, yaxınlarla sosial ünsiyyət saxlamaq, işıqlı lampalardan istifadə etmək, gündüz vaxtı gəzmək və yatıb-durma rejimini qorumaq vacibdir.

"Əgər özünə yardım üsulları işə yaramırsa və vəziyyət pisləşirsə, psixiatr və ya psixoterapevtə müraciət etmək lazımdır. Müasir terapiya həm psixoterapiya, həm də lazım gələrsə, düzgün seçilmiş dərmanlar vasitəsilə sezon afektiv pozuntularını effektiv şəkildə müalicə etməyə imkan verir və qışda həyat zövqünü bərpa edir", - deyər psixiatr fikrini yekunlaşdırıb.

Səhifəni hazırladı: SELCAN

Baş redaktor:
Nazim SABİROĞLU

e-mail adres: venimusavat@mail.ru

"Yeni Musavat"-ın kompüter mərkəzində yığılıb, səhifələnilib, "Son dakika" MMC-nin mətbəəsində çap edilib. Əlyazmalar geri qaytarılmır. Müəlliflərlə redaksiyanın mövqeyi uyğun gəlməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri,
R.Rüstəmov küçəsi
2528-ci məhəllə ev 44/d
Tel: 520 01 23 (24, 25, 26, 27, 28)

Redaktor:
Emil SALAMOĞLU

Lisenzia N: B 114
SAVI: 1.500